

XII. ÉVFOLYAM.
1922

Szeptember
MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
KÖZEPÉN.

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI-MŰVÉSZETI TÁR-
SADALMI ÉS KRITIKAI FOLYOIRAT.
AZ OMKE KULTURBIZOTTSÁGA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESTI

ÉS DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN.

TARTALOM.

	Oldal
Strausz Adolf: A palesztinai mozgalom ..	243
Patai József: Árnyék. (Vers.) ..	254
Kiss Arnold: Volt egyszer	255
Dr. Szemere Samu: Rathenau ..	258
Bialik: A Madárhoz. (Héber dal. Megzenésítette Ben-Jehuda, Jeruzsálem.) ..	259
Holder József: Madárének ..	259
Dávid Frischmann: A virrasztás éjjelén. (Hátrahagyott héber elbeszéléseiből.) ..	260
Dávid Frischmann. (1865—1922.) Vers ..	262
Pap Izsák: Hávdálá. (Chászid legenda.) ..	263
Erős Sándor: Hárman az éjben ..	264
Beregi Ármin: Palesztina termőföldje ..	267
Csernichowszky: Hiszek. (Vers. Patai fordítása.) ..	270
J. L. Perez: A rózsa. (Reiner Imre fordítása.) ..	271
Dávid Onkineira: Az őszi rózsa. (Vers.) ..	273

KRÓNIKA ÉS SZEMLE:

Sz. N.: Saj is Hurwitz ..	274
Peisner Ignác: Strausz Adolf ..	275
A Hagyomány Gyöngyei ..	275
Kiss Arnold novellasorozata ..	276
Bölcs Ödön: Korall Álmos: Zsidók a választáson ..	276

ILLUSZTRÁCIÓK:

Rembrandt: Egy rabbi arcképe. (Kgl. Galerie, Berlin.) Műmelléklet ..	241
— — Jákobnak elhozzák József véres ruháját. (Eremitage St. Petersbourg.) ..	244
Giovanni Cignarolli: Rachel halála. (Venezia, Akadémia.) ..	245
Raffael: Salamon felkenése ..	248
— — Ábrahám és a három angyal ..	248
— — Jákob útja Kanaánba ..	249
— — Jákob álma ..	249
Rembrandt: Putifárné bevádolja Józsefet férje előtt. (Kgl. Galerie, Berlin.) ..	252
— — Putifárné bevádolja Józsefet férje előtt. (Eremitage St. Petersbourg.) ..	253
Palesztinai rom ..	255
Raffael: József megfejtí Fáraó álmát ..	256
Harold Speed: József megfejtí Fáraó álmát ..	257
Palesztinai romok ..	259
Weinles: Al-Chét ..	259
Finn H.: Jákob kútja ..	260
Palesztinai tengerpart. (Régi metszet után.) ..	261
Dávid Frischmann arcképe ..	262
Jerichói romok ..	264
Tengerpart Jaffa mellett ..	265
Weinles: Jom-Kippur ..	266
A palesztinai kukorica termése ..	267
A Szináj völgye. (Régi metszet után.) ..	268
A Karmel északi csúcsa a világítótoronnyal ..	269
A héber műegyetem. (Palesztina.) ..	273
A hajfai műegyetem. (Palesztina.) ..	273
Strausz Adolf professzor arcképe ..	275
Avigdor Feuerstein héber költő és Assir Domet új-arab költő Palesztinában ..	276

Dávid és Kanitz

angol és francia női ruha divatterem Budapest, IV., Gerlóczy-utca 11.
Ruhákat hozott kelméből is készítünk. Telefonszám 169—04.

SZÖLLŐSI ÉS KÁLMÁN
ÁRUHÁZÁBAN
BUDAPEST, IV., HAJÓ-UTCA 16.
(Sütő-utca sarok.)

Selyem- és szövet-
különlegességek feltűnő olcsó árban.

REMBRANDT: EGY RABBI ARCKÉPE. (Kgl. Galerie, Berlin)
REMBRANDT: BILDNIS EINES RABBINERS.

REMBRANDT: PORTRAIT D'UN RABBIN.

Beilage des Mult és Jövő.

A Mult és Jövő 1922. évi szeptemberi műmelléklete.

Supplément de Mult és Jövő.

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XII. ÉVF., 1922. SZEPTEMBER.

STRAUSZ ADOLF: A PALESZTINAI MOZGALOM*)

Az alkonyhoz értem, az élet amakoráig, mikor az ember már leszámolt azzal, amit világi jónak mondanak, mikor már a maga számára semmit se kér, se vár. A nagy út előtt leszámolva önmagammal és eddigi munkáimmal is, egyre nagyobb és égetőbb nyugtalanság lesz urrá lelkemen. Munkába ölt éveim egyre hiábavalóbbaknak és meddőknék látszanak előttem. Félelmes tudat vesz erőt rajtam, hogy, aki évtizedeken keresztül az elnyomott népek felszabadulási törekvéseiért, igazáért, jóllétéért, magasztos hitéért a terjedelmes könyvek, tanulmányok alig áttekinthető sorozatában szállottam síkra: — egy népért, épp azért a népért, melyhez oly szent kötelékek fűznek, még semmit sem tettem.

Nem jelenti ez azt, hogy életem eddigi irodalmi munkásságát sajnálnám, vagy éppen megbánnám, hisz elnyomott, megalázott, jobbra törekvő nemzetek ügyéért küzdeni minden nemzet fiának egyaránt kötelessége.

Amit én írással és szóval, tettel és agitációval idegen népek érvényesítéséért tenni megkíséreltem, azt ma ősz fejjel indokoltnak és szükségyszerűnek látom. De mindaz csak csonka ki-

* Strausz Adolf egyetemi tanár, aki nemrég tért vissza szentföldi tanulmányutjáról, nagy könyvet ír Palesztináról, amely egyszerre fog megjelenni magyar, német, angol, francia, héber és jiddis nyelven. Könyvéből egymásután közölnek szemelvényeket a nagy világlapok. Itt adjuk a mű értékes és lebilincselő bevezetését, amelynek a Magyar Tudományos Akadémia hivatalos folyóirata is egész terjedelmében helyt adott. Ezeket az általános érdeklődésre számítható fejtegetéseket a tudós szerző nemcsak a zsidóság felvilágosítására, hanem a mindenfelől megnyilatkozó elfogultságok és félreértések eloszlatására is szánta.

sérlet, siralmas töredék volna, ha nem teljesíteném a nagy kötelességet, mellyel annak a népnek tartozom, amelytől magam származom, melynek vére erembe, hite-lelkembe szállott. Ez a nép a világ nemzetei közül különleges végzete és küldetése folytán az emberiség figyelmére a legteljesebb mértékben tarthat igényt.

Ezt a kötelességet a zsidó nép iránt kívánom most leróni, utolsó szent kötelességemet, midőn Palesztinát s a létesülő zsidó országot szolgálom tollammal s midőn erre, mint az egész emberiség ügyére hívom fel a figyelmet.

Amidőn ezt teszem, mindenekelőtt nyilvánvalóvá kell tennem, hogy a Ciónért való olthatatlan buzdulás semmiképp sem áll ellentétben a magyar nemzet iránt érzett sohasem szünhető szeretettel, gyermeki hálával és hűséggel. Eddigi munkásságomban sem tévesztettem ezt soha szem elől, — amit korántsem mernék érdememnek betudni. Csak magától értetődő volt, hogy mikor bolgár, vagy török, vagy más nemzet ügyét igyekeztem szolgálni, azt mindig a magyar nemzet érdekének legfőbb tekintetbevételével tettem, éppoly mértékben, mint mikor kizárólagos magyar nemzeti ügy szólaltatott meg.

Akik most a zsidó nemzeti ügyért való buzgóságot netán kifogásolnák, talán előbb számot vethetnének önmagukkal, vajjon szolgálták-e ők is annyi munkában s oly híven a magyar nemzeti ügyet? Akik ezt nálamnál hívebben tették, azoknak szívesen fogadom bírálatát, — de azok, tudom, nem rójják fel hibámul, hogy odaadással szolgálom a zsidó Palesztina ügyét. Azok tisztán érzik, hogy egy megújhódásra, új, emelkedettebb létre törekvő nemzet ügye minden igaz ember ügye.

Vajjon ha bolgár vagy török nemzeti ügyben való fáradozásom nem ellenkezett, s nem is ellenkezhett a magyar nemzeti ügygel, miért állana ezzel bárminemű ellentétben épp az

Rembrandt: Jákoknak elhozzák József véres ruháját. (Ermitage St. Petersburg.)
Rembrandt: Josephs Rock

L'habit de Joseph.

újjáépülő Cion? Ha különböző keleti népek újjáébredéséről és ébresztéséről szóló könyveim a magyar közvéleményben megértésre és méltatásra találtak, miért érné visszautasítás a létesülő Zsidóországról szóló művet, holott ez még távolabb fekszik Magyarországtól, mint amazok. Még érdekellentét sem merülhet fel közte és Magyarország közt úgy, mint amaz államokkal gyakorta felmerült.

Nyilvánvaló, hogy a szó külpolitikai értelmében aránytalanul ideálisabb a Cionért küzdő törekvés, mint minden más, velünk korok szerint váltakozó viszonyban álló nemzet felkarolása. S ha a magyar nemzet korszakokon végig magáévá tehetette az elnyomott lengyel nemzet dolgát, s ha ma is szívből sikert kívánhat más elnyomott, feldarabolt, vagy üldözött nemzeteknek, mi lehetne ok arra, hogy Palesztina ébredését ellenszenvvel vagy gúnnyal kíséresse?

Hát nem is kísér igazán sem ellenszenvvel, sem gúnnyal. Nem is kísér. Mert a magyar nemzet — fájdalom — sok százados önvédelmi harcok után mai válságos helyzetében érzi legjobban, mit jelent az, ha egy nemzetet mások elítélnék, vagy éppen halálra szánnak. A magyar nemzet érzi, mily kötelessége minden nemzetnek, hogy egy kiváló nemzettársát ne szolgáltassa ki a pusztulásnak s hogy egy, a maga hazáját fel-

építeni akaró nemzetet minden jobbra való népnek csak segítenie kell ebbeli munkájában. Mit sem változtat ezen, hogy régebbi vagy újabb keletű-e a nemzet sérelme, — teljesen új fölépítésről, vagy pedig csak csonkává lett építmény teljessé tételéről van szó. Minden új sérelem régivé válhatik, minden félcsapás egész csapássá lehet, amitől a nemzeteket óvja meg a gondviselés. De ha régebbi és súlyosabb a baj, az nem ellenszenvre vagy gúnnyra, hanem fokozottabb részvételre és segítségre sarkalhatja a föld minden nemzetét.

Különben is a magyar történeten és irodalomtörténeten végigvonul a Magyarország és Kánaán közti analógia. Mondáink, krónikáink, költeményeink száza von párhuzamot a magyarság és a zsidó nemzet sorsa közt. A legrégibb időktől máig, s legjobb költőink, valahányszor az el-

nyomatások és végveszedelmek idején allegorikus módon példázni akarták a magyar nemzet sorsát, a zsidó nemzet történetéből vették hasonlataikat.

Most, hogy Zsidóország felépítése élő valósággá válik, a magyar nemzet csak testvéri veleérzéssel kísérheti e páratlan vállalkozást. Akiben az ősi magyar érzés a legfőbb vezérlő motívum, éppúgy teheti ezt, mint akiben valamely keresztény felekezet hite a legerősebb. A tiszta ősi magyar érzés az idegen népek közé szorult turáni öntudattal kísérik a zsidó Palesztina feléledését, — a keresztény vallásos hit pedig, mint a maga egyházai anyjának újonnan épülő oltárát köszöntheti Ciont.

Marad csak az az egy ellenvetés és pedig éppen zsidó részről, mely a maga magyar nemzeti érzése és a zsidó nemzeti érzés közt áthidalhatatlan ellenmondást látva, folytathat támadást Zsidóország felépítése ellen. De már maga a tény, hogy éppen csak a magyarság zsidó részéről merülhet fel ily támadás, mutatja, mily szomorúan áll a támadók ügye, vagy mily tévesen fogják s ítélik meg Ciont.

Elismerem és vallom, hogy a cionista mozgalom külső jelenségeivel szemben, különösen Magyarországon, sok zsidónak lehetett alapos kifogása. Voltak és vannak cionisták mindenütt,

akik egyéniségükkel a cioni eszmét sokak előtt ellenszenvenessé tették. Azonban ezen könnyű segíteni. Revideálni kell mindenütt a cionizmust. Az ősi haza, a Szentföld felépítéséről van szó. Ez a fődolog s nem a politikai értelemben vett cionizmus. Nem a nemzeti kérdés a főcél, hanem Palesztina fölépítése, mely az összes zsidóság egységes erkölcsi és anyagi erejét igényli. Most a cionista és nemcionista két tábor szinte ellenséges indulatú egymás iránt. Közös munkára kell bírni az összes zsidóságot tekintet nélkül arra, hogy elhagyja-e jelenlegi szülőhazáját és kivándorol ősei hazájába, vagy sem.

A cionizmus vezetői ezt az álláspontot foglalják el s bár a keleti zsidók teljesen a nemzetiségi álláspontra helyezkedtek, a cionista szervezet hivatalosan őket mindig mint oroszokat, lengyeleket stb. kezeli. A különböző országokban lakó zsidók ügyeibe a cionista világszervezet nem avatkozik, lévén az az illető ország belügye. Ezzel tisztában kell lenni cionistának és nemcionistának egyaránt.

Valami hibának kell rejlenie az oly zsidó felfogásában, aki akkor, amidőn fajrokonainak és hitsorsosainak lelkes, önzetlen elemei Zsidóország megteremtésén munkálkodnak s mikor ez a munkálkodás a magyar nemzet és az emberiség szellemének megfelel, mégis akadályozni vagy támadni akarná a magasztos célt. Hát éppen a zsidó állana ellent Zsidóország felépítésének? Ezt a lehetetlen szellemet, ezt a benső meghasonlottságot, önmagának ellentmondó gondolkodást megvilágítani, s a tévedés okait vád és keserűség nélkül feltárni, egyik fontos feladata munkámnak.

Előrebocsátom, hogy mivel célom nem a meddő szóharc, mely csak rombol, holott alkotásra van szükség s mely csak sebeket oszt, holott életet kell teremteni, bármilyen személyes vagy pártosélú támadástól távol, az ellenfélben is tiszta szándékot feltételezek. Annak önző célt nem imputálok. Kizárólag az értelem meggyőzésével, a tévedések eredendő lelki okainak felhozásával igyekszem az igazságot kideríteni.

Elfogadom s megdönthetetlen igazságnak vallom, hogy egy ember,

ha igazán nemzeti alapon áll, csak egy nemzethez tartozhatik, két nemzet fia nem lehet. Ezt az igazságot érzik azok a zsidók is, akik Ciont ellenzik s abban az alaptételben semminemű nemzeti álláspontot vallók közt ellentét nem lehet.

Igenis ellenezhetik a cioni nemzeti eszmét az olyanok, akik egyáltalán elvi ellenfelei bármily nemzeti ügynek s akik egy természetellenes és lehetetlen nemzetközi utópiával eltelve, a földön minden faji, nyelvi, szellemi különbséget megszüntetni s egy emberiségnek nevezett, természeti sokszerűségtől, változatosságtól, ezerféle tehetségétől megfosztott ábrándot akarnak megvalósítani. Mintha azt, amit a természet hatalma létesített, embernek megszüntetnie lehetne, s mintha nem éppen az volna az emberiség haladásának biztosítója, hogy sokféle nemzet sokféle szellemmel és tehetséggel igyekszik az ideált megvalósítani! A bábéli torony bölcs példálódzása szent bibliánkban a sokféle nyelvről, nyelvzavarról nem volt büntetés, hanem jutalom. Nem az emberiség uniformizálása, hanem szolidaritása a kívánatos cél. Nem a nemzetek lehetetlen megszüntetése, hanem a nemzetek közt a kölcsönös megbecsülés és kölcsönös szeretet megteremtése.

A nemzeti eszmét különben is akaratlanul elimerni kénytelenek még a legszélsőségesebb nemzetközietek is, akik maguk nemzeti csoportok

Giovanni Cignarolli: Rachel halála. (Venezia, Akadémia.)
Giovanni Cignarolli: Rachels Tod, Giovanni Cignarolli: La mort de Rachel.

szerint szervezkednek, aminthogy nem is tehetik másképp, mert a közös nyelv, közös származás, közös földrajzi viszonyok kötelékei őket is összefűzik.

Ha még nemzetközi álláspontból sem vitatható el valamely nemzeti lét jogosultsága, miképp volna elvitatható oly zsidók részéről, akik nemzeti elvet vallanak? Hiszen ha nekik joguk van magukat bármily nemzethez tartozóknak tudni vagy érezni, miképp vonhatják kétségbe másoknak ugyanezt a jogát?

A nemzethez való tartozandóságot mindezekfölött az érzés állapítja meg. Ahhoz a nemzethez tartozunk, amelyhez tartozóknak magunkat érezzük. E tekintetben még a nyelv és vallás is, bármily fontosak, nem a legfontosabbak. Hányszor tapasztaltuk, hogy a magyar nemzet egységes néprétegei, például a szepesi szászok, vagy a bánsági svábok stb., bár nyelvben nem magyarok, magyarokrak érzik és vallják magukat. Viszont hányszor tapasztaltuk, hogy magyar származásúak és magyarnyelvűek harcoltak ádáz gyűlölettel más ugyancsak magyar, de hitben, világfelfogásban, vagy érdekekben mindenképpen, tehát érzésben velük ellenkező érzésűek ellen. Németek vívtak háborút németekkel, franciák franciákkal és se szeri, se száma a világtörténelemben azon példáknak, amidőn a látszólag egy nemzethez tartozók egymást pusztították. Akár úgy fogjuk fel ezt, hogy az eltérő érdekek, akár úgy, hogy a meggyőződésbeli ellentétek állították egymással szembe a küzdő feleket: bizonyos, hogy nem volt meg köztük az együttérzésnek az a hatalma, mely őket összetarthatta volna.

Nemzet ott van, ahol megvan a nemzeti együvértartozandóság érzése s ez az érzés természeti erő, melynek érvényesülését megakadályozni, túlnyomó erővel elfojtani ugyan lehet, de melyet az emberi szívből hatalommal kiirtani lehetetlen. Minél jobban sebzik ez érzést, annál fájdalmasabban ég, annál erősebb.

Ha ezt tudja önmagáról a magyar, tehát a magát magyarnak érző zsidó is, nem vitathatja el az érzést a világszerte elszórtan élő zsidóság ama százezreitől, Oroszországban, Lengyelországban, Romániában, stb., akikben zsidó nemzeti érzés lángol. Ezeknek törekvéseit tehát nem ítélni el, sőt mivel maga nemzeti alapon áll, elismerni kénytelen. Mert ami dicsérendő bennem, az dicsérendő másokban is. S ha itt a magyar nemzet körében vannak olyanok, akik vallási vagy más okból szívük minden vágvával Zsidóország létesítéséért lelkendeznek, azoknak nem szabad s nem is lehet útjukban állani. Ám valósítsák meg nemzeti eszméjüket s találják meg hazáikat, amelynek kötelékébe tartozni kívánnak. Akik pedig, midőn magyaroknak érzik magukat, nem látják magyarságukkal ellenkezőnek, hogy például az írek, az örmények, vagy

az albánok, stb. nemzeti törekvését helyeseljük, miért éppen csak a zsidók hasonló fáradozását ítélik el? Hisz senki sem kívánja tőlük, hogy ők tagadják meg nemzeti mivoltukat, de annyit méltán kívánhatnak, hogy egyenlő mértékkel mérjenek s ha ők magyar nemzetiek, mások meg zsidó nemzetiek lehessenek s Ciont megteremthessék.

Vagy talán a maguk magyar nemzeti érzését félténék azok a zsidó hitvallású magyarok, akik a cioni ügyet támadnák? Ezt róluk feltenni nem akarjuk.

Ha igazi, olthatatlan nemzeti érzés lakozik bennük, éppoly természetes erőként kell annak működnie, hogy el ne tántorodjék, mint amilyen működik ama világszerte elszórt zsidókban, akik két évezred dacára zsidó államot akarnak teremteni. Nincs tehát mit féltetniök. Őrizzék érzésüket, erősítsék, fejlesszék s hagyják útjukon haladni azokat, akik szintén a maguk érzését fejlesztik és erősítik. Itt tehát, ha mind a két tábor helyes irányban fejti ki erejét, semmi érzelmi vagy érdekbeli ellentét nem foroghat fenn.

Nincs a világon oly igazi cioni érzésű ember, aki azt követelné, hogy bárki is elhagyja azt a nemzetet, amelyhez szívvel-lélekkel tartozik. Ellenkezőleg. A cionisták kiválói állandóan hirdetik, hogy csak az igyekezzék Palesztinába, akit a legmélyebb érzés fűz oda, s aki sehol másutt hazáját megtalálni nem tudja, de még azonfelül számos más oly kíváncsú képességgel is rendelkezik, amely mind az ő megélhetését, mind Cion kifejlődését biztosítja. A felhívások száza óvja a nemzeti érzés és hivatottság nélkül, érvényesülési és kalandvágyból, vagy pillanatnyi befolyásoltságból új honalapítóknak szegődni akarókat a könnyelmű lépéstől. Úton-útfélen hallhatjuk a veszedelmeket, amelyek őket az új hazában fenyegetik.

De mint ezektől, úgy kell óvni a lelkeket attól a veszedelemtől is, melyet a kétszínűség és kétkulacsosság rejt magában. Arról a nemzetietlen szellemről van szó, mely sem ide, sem oda tartozónak nem érzi magát, mely ezt vagy azt, vagy mindkettőt csak eszköznek használja fel a maga önző egyéni céljai megvalósítására. Semmilyen nemzet körében nem azonosítja magát az illető emberekkel, de nem is azonosítja magát Cion megújuló nemzetével. Ez az ideoda sandító óvatos, anyagias és epikuri életfelfogás közös veszély minden nemzet ügyére s egyaránt elítélendő mindegyik részéről.

Felmerülhet az az észrevétel, hogy éppen e kétlaki felfogás megszüntetése céljából káros a cioni államalapítás és agitáció, mert oly lelkeket nevel, akik hazát találni sehogyse tudnak. Egyrészt felkelti bennük a más haza iránti vágyat, tehát szétszakítja a kötelékeket, melyek a zsidók lelkét szülőhazájukhoz fűzik, másrészt túlnyomó részüket mégis meghagyja a régi hazában.

Ez a vád tetszetősnek látszik, de csak látszik, s csupán a tények s következményeik nem ismeréséből ered. Akik meglévő hazájukhoz bensőleg tartoznak, azok hazafiságát megrendíteni nem lehet, azokat az antiszemita gyűlölség sem tudja eltántorítani. Akik pedig nem érzik azt a felemelő tudatot, hogy hazájukban vannak: azokban nem a cioni agitáció keltette a haza hiányának tudatát.

Kivándoroltak, bujdostak zsidók már akkor, mikor cioni állam alapításnak híre sem volt. S kivándoroltak és kivándorolnak ma is Európa számos országából nem csupán zsidók s nem csupán Cionba. Amerika már egyáltalán nem kívánja az európai bevándorlókat s még egyre hogy tódulnak oda a legkülönbözőbb nemzetek és vallások népadatai. Nem kell ahhoz semmiféle agitáció. Az átlagos emberek tömegeit megélhetési körülményeik s külső kényszerek sodorják ide vagy oda. Cion pedig csak a legbuzgóbb s legöntudatosabb zsidó nemzeti hitüeket hívja, annyi nehézség, munka és baj várja az új honalapítókat.

A cioni agitáció nem ront semmi hazafiságon, éppen ellenkezőleg, kiválasztó, megtisztító folyamatot létesít. Egyrészt cselekvő elhatározásra kelti azokat, akikben olthatatlan a zsidó nemzeti érzés, másrészt hazájuk tisztább megbecsülésére bírja azokat, akikben a más nemzet-höz való tartozandóság az erősebb.

Nincs és nem lehet nemzet, mely e tisztító folyamatot kifogásolná. Ha súlyt helyez zsidó hitvallású polgáira, oly hazát biztosít nekik, mely az átlagos emberek sokaságát mindenképpen az illető nemzethez köti, jogot, egyenlőséget, testvéri megértést biztosítván neki, minek következtében csak egyes ritkább, feltétlen cioni nemzetűek távolodnak el. Ha meg valamely nemzet nemkívánatosnak tekinti zsidó polgárait, úgy csak üdvözölheti a cioni agitácót. Ez az agitáció tehát, mivel nem érinti egyetlenegy nemzet érdekét sem, semminemű hazafisággal ellentétbe nem juthat, s így a zsidók hazafiságát sem csorbíthatja. Nem csorbíthatja azt oly országokban sem, ahol időleges változások, rendkívüli események a zsidók állampolgári, testvéri helyzetét megingatják vagy hátráltatják. Ha ezek csak átmeneti események, nem hagynak mélyebb nyomokat, ha pedig állandósulnak, csak elősegítik a fentebb jelzett tisztulási folyamatot.

Ne feledjük, hogy merőben más és más esz-közökkel rendelkezik ma az agitáció, mely Cion országát újra fel akarja építeni, mint az az ellenkező erő, mely a különböző nemzetek körében az ott élő faj- és hitsorsosok lelkét leköti. A lekötő erő sok és sok irányú. Szülőhely, szülők és ősök sírja, számos rokoni kötelék, társadalmi helyzet, gazdasági pozíció, hagyomány, műveltség, nyelv, ételszokás, jog stb., szóval minden, ami az emberben a hazafias érzést felkelti és

biztosítja, áll egyfelől, holott vele szemben csak egy áll: Cion. Gondolja-e valaki, hogy akiknek lelkében mégis ez utóbbi az erősebb, azokat érzésüktől el lehessen tántorítani? Vagy, hogy azokat, akikben az előbbi az erősebb, bármily cioni agitáció megingatni képes?

Eltántoríthatók csak azok, akikben nem él egyik érzés sem, de ezekre éppen nem vágyik Zsidóország, mert ezek nem alkalmasak és nem hivatottak arra, hogy a honalapítás nehézségeivel megküzdjenek. Nem reflektálhat Coriolanusokra sem, akiket csak keserűség, sérelem ragad ki hazájukból. Mert a cioni hazafiság nem negatív, hanem pozitív erő. Nem valamely nemzet elleni elégedetlenség, hanem a zsidó nemzethez való ragaszkodás. Nem a harag, hogy „én itt ebben vagy abban a jóban nem részesülök”, hanem a vágy, hogy „én ott ezt vagy azt a jót fogom megteremteni”. Ha mindig ezt a magasabb gondolatot tartanak szem előtt az egymással szemben állók, hamar kiderülne, hogy semmi ellentét sincs a különböző álláspontok között.

De gyakran hallható az a kifogás is, hogy a cioni ügy voltaképp az úgynevezett antiszemita törekvés célját szolgálja. Mivel az antiszemita azt óhajtánák, hogy a zsidók távozzanak, a cioni ügy pedig e távozást mozditja elő: cioni hazafiak és antiszemiták testvérekként ölelkezhetnek. Már az előbbiekből is kitünhetett, mennyire téves e mérgezett élű vád. Ég és föld nem lehet egymástól oly távol, mint az a gyűlölet, mely embereket hazájuktól meg akar fosztani, attól a szeretettől, mely hazát kívánóknak hazát akar teremteni. Vagy tán az antiszemitának az fája, hogy nem épült fel újra Jisrael országa? Hajdan rombadőlt országot akar-e újra megteremteni? A zsidó nemzetet akarja-e újra megszervezni? Hiszen még a saját nemzete javát sem tartja szem előtt, még a saját nemzetének is csak kárára munkálkodik, midőn értékes polgáraitól megfosztani kívánja. Azon fáj, hogy a maga hazájából eltávolítja a szellemileg, erkölcsileg és gazdaságilag megbecsülhetetlen erőket, miknek értékét maga tudja legjobban, hiszen ha nem tudná, nem töltené el oly nagy irígység ellenük. Az ő munkája mondható csak igazán negatívnak, kétszeresen az, mert a maga nemzete kárával együtt a nemzete köréből kítaszítottaknak is csak kárát kívánja. Hogyan vehető ez egybe azzal a cioni pozitív alkotó erővel, mely kettős jót kíván létesíteni: hazát adni azoknak, akikben a haza iránt való vágy lobog, érintetlenül hagyva, sőt megerősítve azok hazafiságát, akik nem kíváncsiak máshova!

S itt rá kell térnem mindannak az alapvető, a világ előtt nem eléggé ismert, vagy éppen ismeretlen történelem-filozófiai s társadalmi ténynek ismertetésére, mely a cioni ügyet a maga igazi megvilágításában, mint az emberiség egyik nagy horderejű és sikerre méltó, sikerre számító ügyét

Raffael: Salamon felkenese.

Salamons Salbung.

mutatja be s minden nemzeti és emberi kétke-
dést eloszlatni alkalmas.

Egy, a történelemben soha eddig elő nem
fordult jelenség áll előttünk. Álladalom, mely
két évezred előtt megszűnt és pedig oly alaposan,
hogy fiai a világ minden részére szétszóródtak,
ismét életre kel. S hozzátehetjük, hogy oly álla-

Le sacre de Salomon.

keltették a régi Hellast, mint új Görögországot,
felébresztik Örményországot, újra építik Len-
gyelországot stb. Tudunk számos nép bukásáról
és újrakeléséről, de mindnek közös ismertető
jele, hogy az a nép, melyet ismét életre szólí-
tottak, a halálos dermedés századai alatt együtt
maradt hazája földjén, s tovább őrizte vagy mó-
dosította a maga nyelvét. Cion az
egyetlen, mely a két legreálisabb ösz-
szekötő kapocs: a föld és a nyelv nél-
kül is — föltámadni akar és tud! En-
nek a jelenségnek mérhetetlen erköl-
csi súlyát el kell ismerni, s az ebben
rejlő erkölcsi tanulságot fel kell is-
merni az emberiségnek.

Legszebb példa gyanánt állhat ez
minden nemzet előtt, mint netovábbja
annak, amit a nemzeti eszme nyújtani
tud, mint örökös bátorítás és vigasz-
talás minden nemzet számára, me-
lyet aránytalanul kisebb balsors sújt
és attól is már csüggedni hajlandó.

Mint a magánéletben a segélyre-
szoruló érdemes egvént, úgy kellene
a nemzetek társadalmában — ha ott
az erkölcsi törvények kellőképp érvé-
nyesülnek — a sorssújtott nemzete-
ket felkarolni, hogy az hajlékát fel-
építhesse. Sokszoros kötelessége ez a
művelt világnak a zsidóság irányában.
Bármiképp vélekedjék is bárki a zsi-
dók nyújtotta értékekről, azt a tényt

Raffael: Ábrahám és a három angyal.

Abraham und die drei Engel.

Abraham et les trois anges.

el nem tagadhatja, hogy azok a könyvek, melyeket a zsidóság adott a világnak, az uralomra jutott keresztény emberiség szent könyvei. Minden keresztény vallás e könyvekre alapítja a maga újtestamentumát. S ma is a világ minden iskolájában a zsidók őstörténetét tanítják, mint szent hitet, a zsidók ősmondáit nyújtják az ifjúságnak mint magasztos erkölcsi példákat, a zsidók erkölcsi alaptörvényeit, a tizparancsolatot vallják a tiszta erkölcsi rend ki nyilatkoztatásául, s a zsidó költészet remekeit éneklik szent vallásos imádságokul. Az egész keresztény emberiség ezekben a kis, ókori zsidó nemzet szellemének tanítványa és pedig mind a mai napig tanítványa.

Keressünk a hajdankor óriási és elsülyedt birodalmi közt csak egyet, amelynek valaha is csak megközelítő hatása lett volna a világra s amelynek a mai napon csak egyetlen egy szellemi műve vagy vonása az egész emberiség állandó tanulmányozásának, tanításának, sőt imádatának tárgya volna. A keresztény vallások eredetének, s egyáltalán minden vallás történetének vitáit mellőzve, s merőben el nem vitatható, ma is mind az öt világrészben tapasztalható tényekre hivatkozva, megállapítható, hogy a zsidó nemzeti kultúra az emberiség közkinccse. E tekintetben az emberiség hálával tartozik a zsidó nemzetnek, ha egyáltalán áll az, hogy a tanítómestert hála illeti. Nem szüntetné meg e kötelességet még az sem, ha az emberiség már túlhaladt volna tanítómesterén. Mert ez esetben is állana az igazság, hogy két évezreden át részesült a tanítómester oktatásában s újabb fejlődési színvonalra is ez oktatáson épült.

Nem kívánom fejtegetni, hogy az emberiség a multban miképp rótt le háláját, mert ez messze vezetne tárgyamtól. Zavarná azt a hangulatot, mely az emberiség jobbjaiban Cion felépítésének tervével szemben észlelhető. Bármilyen volt a multban, új kor-

Jakobs Reise nach Kanaan.

Raffael: Jákob útja Kanaánba.

Depart de Jacob pour Canaan.

szakba léptünk. Az a nemzeti status, mely végleg és megmászhatatlanul halottnak látszott, élni kezd, mint történelmi csoda áll a világ szeme előtt. Ha a világnak a fenséges nép iránt fogékony szive megmozdult, midőn éppen most száz éve, arról volt szó, hogy az ókori hellén nemzet támasztassék fel halottaiból, érthetetlen volna, ha

Jakobs Traum.

Raffael: Jákob álma.

Songe de Jacob.

most az erkölcsi jó iránt fogékony nemes lelkek nem buzdulnának fel, midőn a cioni állam életrehívásáról van szó.

A hellén nemzet feltámasztásakor az emberiség ihletett költői zengtek lelkesítő dalokat, művészet, tudomány, politika egyesült az ideális ügyben, s önkéntes körök támadtak, hogy az újjörögőkön segítsenek. Mert az emberiség közös ügye forgott szóban, annak a nemzetnek dolga, amelyet művészetben és filozófiában a világ a maga tanítómesterének tekintett. Pedig az újjörögség ugyancsak messze állott a régítől, sem művészetben, sem filozófiában nem képviselte tovább a régít s faj szerint sem volt a régivel azonosnak mondható. De a görög példát mellőzve is, hány szenvedő s újra élni kívánó nemzet ügye keltett már az emberiség körében általános rokonszenvet s bírt teljesen idegen nemzeteket arra, hogy a maguk körében bizottságokat, komitétákat alapítsanak a felsegítés céljából.

Az újraéledő bibliai nemzetet legalább is annyi méltánylás illeti minden nép részéről, mint amennyi a jelzettek bármelyikét, s nemcsak az volna igazán helyén, hogy zsidók létesítsenek világszerte cioni komitétákat, hanem még fokozott mértékben az, hogy minden más nemzet járjon elől az ily humánus mozgalomban. Valóban az volna méltó az emberiséghez, ha mindenütt a legjobbak filocionista akciókat létesítenének. S ha ez az előzmények szerint kijár az ó-testamentomi népnek, nem példátlan-e, hogy maguknak az ó-testamentomi hívőknek soraiban akadnak, akik az üdvöztől elzárkóznak?!

Nem szolgálhat ennek mentségéül az a kételkedő feltevés, hogy a cioni állam felépítése úgyszemint sikerülhet, vagy úgyis hiábavaló. Senki sem vitatja el senkitől a kételkedés jogát, sőt elismerendő, hogy a kételkedés jogosult, ha nem kártévő öncél, hanem igazság felismerésére vezető út, s ha nem merő feltevéseken, hanem észlelt tényeken alapszik.

Eddig is látniok kellett a kételkedőknek, hogy a cioni ügy, — melyet megindításakor oly kevesen hittek megvalósíthatónak — már is élő valóság. Mialatt ők kételkedtek, elébük lépett az, aminek lehetősége kételkedésük tárgya volt. S nem kell-e máris bevallaniok, hogy ők nem hivatott jövőmondók, akik a jövőt csalhatatlan bizonyossággal már most meg tudják állapítani.

Az emberek sokasága rendszerint a maga hajlama, vágya, kicsiny érdeke vagy fogvatékos értelmessége szerint festi ki magának a jövőt, de mindaz ily illúzió nem lehet tárgyilagossá kritika alapja s nem lehet ok mások alkotásának előzetes elítélésére. Váriák be csak szépen a művet s azután ítéljenek fölötte. Nem is méltó objektív lélekhez, hogy a maga szubjektív kedve szerint eleve reménytelennek mondjon olyat, amin mások önfeláldozással munkálkodnak és pedig olyan mások, akik ahhoz mint hivatottak talán mégis

jobban értenek, mint az olyan, aki csak távolból bírálja. Győződjék meg elébb maga, tanulmányozza az ügyet, szenteljen neki fáradságot s azután állapítsa meg róla véleményét. E fejtegetések csak arra valók, hogy e munkáját elősegítsék.

Bizonyos, hogy sok nehézség állott és áll még ma is Cion államának szervezése útjában. De mily jogon mondható lehetetlennek egy állam-alapítás, holott számtalan államot alapítottak már s alapítottak újjá is? Igaz, hogy mindegyikhez tengersok energia, lelkesedés, erőfeszítés, önfeláldozás és szenvedés kellett, de mindez megakasztotta-e minden idők honalapítóit munkájukban? S nem éppen az inspirálta-e őket, hogy a maguk önfeláldozásával az utódok millióinak hazát és jólétét biztosítsanak?

Ami a honalapítás első feltétele, hogy nemzet legyen, amely hazát akar, az kétségtelenül megvan, hisz a világszerte elszórtan élő zsidók közt számtalan a cioni állam rajongó híve. S ország is van, melyhez e nemzetet több ezer éves hagyomány fűzi s nyelv is van, mely az új állam nyelve. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy világszerte szervezetek munkálkodnak, melyek áldozatra készek, hogy Cionban folyik a munka és hogy politikai alakulások az állam megszervezésének lehetőségét nyújtották: jogosan mondhatja-e kishitű gáncsoskodás vagy ellenséges elfogultság, hogy chimaeráról van szó?

Hogy csak oly későn, két évezredes tetszhalál után valósul meg újra a mű: mitsem bizonyít annak életképessége ellen, sőt éppen azt bizonyítja. Egyes ember soknak tekinti ezt az időt, mert a maga életéveihez méri: de ne feledjük, hogy más idő szerint mérendő a nemzetek élete.

A zsidó állami lét aránylag rövid ideig tartott, mostoha külső körülmények okozták megszüntét s végül oly igaztalan és kegyetlen megsemmisítését, mely maga is jóvátételre tarthat számot.

Hogy mily benső erő és életképesség lakozott ez államiségben, azt eléggé bizonyítja a tény, hogy túlnyomó hatalmak ellenére ismételten életre tudott támadni, világhatalmakkal mert és tudott megküzdeni, utolsó lehelletéig is védekezett és hősi tusában semmisült meg. Ugyanez az energia működik ma is és senki sem állíthatja az energiáról, hogy nem hivatott államalkotásra. Erre rácsfol eredete, honfoglaló erő kifejtése, honfenn tartó áldozatkészsége és mostani erő kifejtése is.

Az a rosszindulatú vád, mely a zsidóságtól az államfenn tartó hivatottságot el akarná vitatni, csak tények letagadásán vagy eltorzításán épülhet. Nincs művelt nemzet a világon, melyben ottani zsidó fajrokonok mint teremtetők, alkotóerők, intézmény-szervezők, törvénylétesítők, produktív művészek, tudósok, a csatatereken mint hősök

nem igazolták volna államalkotó munkára való hivatottságukat. Ha egyes elemeket a rombolás vádja ér, ne feledjük el, hogy minden nemzet körében vannak romboló elemek s hogy vannak idők, válságos korszakok és súlyos külső viszonyok, mikor a rombolásra egyáltalán nem hajló elemeken is úrrá lesz az ösztön. Nincs a földműves parasztságnál konzervatívabb osztály s mégis hány pórlázadást mutathat fel a történet. Végül ne feledjük, hogy még semmiképp se derült ki, vajjon azok a zsidók, akik egyes országokban az eléggéletlenség szítói közt szerepeltek, ilyenek gyanánt szerepeltek volna-e Zsidóországban, ahol a jog és méltánylás teljessége jutott volna nekik?

Az államalkotásra való hivatottságot bizonyítja, hogy nincs a fizikai és szellemi munkának olyan tere, ahol zsidó nem munkálkodott volna. Minden irányú képesség éppúgy található a zsidóságban, mint más népekben s a legsúlyosabb munkákat végző, naphosszat dolgozó zsákhordókon kezdve a filozófusig nincs a munkának neme, melyet zsidó ne végezne.

Különös mértékben államalkotóvá teszi a zsidóságot a benne egyesülő két végletes képesség, hogy egyrészt konzervatív, évezredek át ragaszkodni tud hagyományaihoz, másrészt bátor újító szellemű, nem zárkózik el semmi szabályszerű és korszerű átalakulástól. Az meg éppen ismeretes róla, hogy rendkívül kitartó, tűrő természetű, ismételt csapások sem veszik el kedvét új meg új próbálkozástól, leleményes új eszközök, megélhetési módok és segélyforrások előteremtésében s akárhányszor roskad össze, újra talpraáll. Ez mind az állami lét erős bázisává teszi.

Közgazdasági képességeit bizonyára nem vitatja el senki, hisz emiatt éri a legtöbb támadás. De ez ma, midőn a közgazdasági szellem egyre fontosabb a világforgalomban, ugyancsak fontos államfelvirágoztató képesség.

De nem marad el a zsidóság amaz erkölcsi értékek dolgában sem, melyek az állami lét biztos alapjai. Tudvalévő, mily intenzív a zsidó családi élet, már pedig családokon épül az állam. A mintául szolgáló családi érzés mellett ismeretes a zsidóság szociális, filantropikus és humanisztikus hajlandósága s rendkívüli művelődési ösztöne, tanulási vágya, mely utóbbinak verse nye kelti fel éppen sokak antiszemita indulatait. Ezek mind biztosítékai annak, hogy a jövő zsidó állama méltóképp felelhet meg hivatásának.

A bibliai zsidóság túlnyomóan földművelő nép volt s hogy erre most is van képessége, azt eléggé bizonyítja számos mintagazdasága, farmja, bérlete a világ minden részében, s így bizonyos, hogy az új Zsidóországban földműves elemben éppoly kevéssé lesz hiány, mint másban. Hogy egyes államokban a zsidóság nem élhetett a földművességnek, az nemcsak annak következménye,

hogy nem bírhatott földet, vagy nem bírhatta azt kellő biztosságban, hanem az is csak képességei mellett bizonyít, hogy bár földműves nép volt, tudott a viszonyok kényszere alatt magának más megélhetést is teremteni.

De a mindenáron gondolkodók még más, aktuális és a jövőre kiható, gyakorlati és elméleti argumentumokkal is támadnak az ügy ellen. Így többek közt a zsidók iránti rokonszenv mezébe öltözve állítják, hogy a zsidóság cioni tervével sokkal előnyösebb helyzetet ad fel sokkal hátrányosabbnak kedvéért. Világpozíciót akar feladni azért, hogy holmi obskurus kis nemzeti pozíciót érjen el. S e pontos kettős csalogatás, egy anyagi, egy szellemi, igyekezik az ügytől hívóit elvonni.

Az anyagi csalogatás utal arra a jólétre és befolyásra, melyet egyes zsidó fajrokonok különböző nemzetek körében elértek, s utal arra, hogy mind e jót egy bizonytalan, sőt bizonyosan rosszabb palesztinai tengéletért feláldozni esztelenség volna. De megfélekedezik e felfogás arról, amit már kifejtettünk, hogy a cioni alapítás csak azokra számít, akiket nem anyagi érdek, hanem legyőzhetlen nemzeti érzés visz az új hazába. Azokat pedig anyagi érdek nem is képes máshova lekötöni. A másik, a szellemi csábítás az, hogy a zsidóságnak voltaképpen nincs és nem is volt nemzeti hivatása, sőt ellenkezőleg az volna a hivatása, hogy a világ minden részében szétszóródva a nemzetköziség úttörője, erjesztője, a jövő világállam vagy világnemzet apostola legyen s minden nemzeti korlát ledöntésében mesterkedjék. Fájdalom, akadnak zsidók is, akik ezt elhiszik. Mintha a hazát pótolhatná az, hogy mások hazája is megszűnik! Mintha a hazátlan szellem elterjedése az emberiség egységét vívhatná ki! S mintha az emberiségnek nemzetekben való megjelenése valaha megszüntethető volna!

Csodálatos, hogy éppen a bibliai nemzet lezármozottjait tartják hivatottaknak arra, hogy a világ-hazátlanság úttörői legyenek. Holott éppen a bibliai zsidóság volt a nemzeti eszmének — hogy úgy mondjuk — inkarnációja s az ő nemzeti szelleme szolgál ma is minden nemzeti ügynek világító például. Oly nagy volt e nemzeti szellem, hogy még évezredek bujdosásain keresztül is eleven erőként hat s ma is új nemzetszervezés munkáján fáradozik. A mózesi gondolkodás tipikusan hazafias, ami egyúttal egyetemes emberi is, mert minden nemzet körében szimboluma lehet a nemzeti eszmének, de nem a nemzetietlen szellemnek. Csak katasztrófa szüntette meg a zsidó nemzeti létet, katasztrófa szórta szét a zsidóságot a föld minden országába. Erre a katasztrófára nem lehet oly világküldetést alapítani, mintha a szétszórta zsidóság a hazátlanság apostolául küldetett volna a világ minden tájára. Nem a hazátlanság apostolául küldetett,

hanem csak a hazátlanság sorsüldözöttjéül volt kénytelen szerteszét bujdosni.

Haza és nemzet nélkül nincs méltó emberi élet. Éppen ennek tudata vitte Mózeset és népét Palesztinába, hogy hazát vívjon ki és nemzetté legyen. A bibliai nemzetnek világhivatása nem abban állott, hogy a hazátlanság úttörője legyen, hanem abban, hogy a maga vallásán épülő erkölcsi felfogásának legyen hirdetője, ez volt benne az egyetemes emberi. Nemzeti értelemben ellenben a haza mindenekfölött való szeretetének, tehát az abszolút hazafiságnak hirdetője. Csak a hontalanág tudata keltette egyesekben az egyetemes emberi hontalanság gondolatát, melyet hasztalan akar nemzetközösségnek nevezni, mert az igazi nemzetközösség nem más, mint a nemzeti öntudatra ébredt nemzetek szolidaritása és méltó harmonikus együttműködése.

Midőn a zsidóságnak némely részről hamisan imputált alapostolkodást visszautasítjuk: azt a másik hamis felfogást is vissza kell utasítani, mintha azért nem volna többé szükség a cion államra, mivel az már hivatását betöltötte. E támadás két módon is kiélezhető. Az egyik szerint a bibliai nép állama kimerítette hivatását abban, hogy a maga hitének szent ígeit megalkotta s létrehozta a — kereszténységet. Ami szellemi értéket a régi zsidó állam termelni tudott,

az megvan a kereszténységben, még pedig tökéletesebb alakban, s így a zsidó államra többé szükség nincs, amint hogy zsidó hitre sincs többé szükség.

Nem kívánunk vallási vitatkozásba bocsátkozni, mivel mindenekfölött nemzeti ügyről beszélünk, s minden fölösleges ellentét szításától óvakodunk. Épp ezért kérdezzük, volt-e vagy van-e oly nemzet a világon, amely magát merőben csak öncél nélküli eszköznek tekintené és pedig más nemzetek eszközeinek? Elfogadná-e például a német nemzet azt a tételt, hogy már nincs rá szükség, mert midőn a lutheri hitet adta az emberiségnek, ezzel betöltötte nemzeti hivatását? Minden nemzet nem csupán eszköz az egész emberiség szolgálatában, hanem egyúttal öncél is. Egy nemzet szellemi képességeit nem meríti ki a hitvallás, melyet létesíteni tudott s akárhány kiváló nemzet nem is létesített hitvallást, mégis rendkívül értékes, eredeti művekkel ajándékozta meg a világot. S lehet-e pusztán vallási szempontból is feltenni a zsidóságról, mely két évezreden át szilárdan ragaszkodott hitéhez, hogy ezt elintézettnek tekintse, s a maga eredeti vallása helyett hit-tanítványai vallását fogadja el? Különben is mit változtatna ez a zsidó nemzeti lét követelményén, mely a vallást nem tekintve is: Palesztinában mint nemzetszervező erő működik és élni kíván?

Senki sem tudhatja, minő hivatás vár még a zsidó nemzetre s minő másnemű értékeket tud még termelni sokszerű képességei alapján, ha újabb nemzeti lét jut osztályrészeül. Nemzetnek nem csupán egy virágzási kora lehet s számos példa van arra, hogy valamely nemzet fejlődése egyik korszakában vallási, más korszakában tudományos, vagy művészi, vagy más alkotásokkal lepte meg a világot. Ez egyúttal válasz arra a másképp kiélezett vádra, mely éppen azért tartaná a zsidó állam hivatását betöltöttnek, mert legfőbb művében, a mózesi hitben az alkotás netovábbját tiszteli s ezért úgy vélekedik, hogy a nemzet ujjaépülése után ehhez foghatót többé nyújtani nem tudna és így csak árnya volna hajdani szellemi jelentőségének. Itt ismét a jövőmondás oly különös tehetségével találkozunk, mely abelyett, hogy a hazára szomjazónak hűs italt kínál, őt a forrástól csak elhessegetni kívánja és pedig kétes értékű okoskodással.

Hány nemzet él, mely nem tölt be apostoli, hitalapítói hivatást és senkinek sem jut eszébe annak létigogosultságát kétségbevonni s hiába is vonnák kétségbe. S ha az új zsidó állam nem ad is, mert nem is adhat már vallási téren új direktívákat a világnak, becsülettel állhatja meg helyét, élhet mint öncélú nemzet s a gondviselés kimeríthetetlen és előre nem látható kegyelméből még sok más téren lehet tündöklő példa, vagy ha nem, élhet mint tisztos nemzet a nálánál semmivel sem különb nemzetek társaságában. Ahogy

Rembrandt. Putifárné bevádolja Józsefet férje előtt.
(Kgl. Galerie, Berlin.)

Joseph wird von Putiphars Weib angeklagt.
Joseph est accusé par la femme de Potiphar.

egyénnnek nem kötelessége, hogy kivételes lángész legyen, úgy a nemzetek egyike sem kénytelen a lángész szerepét betölteni. De aziránt semmi kétség sem forog fenn, hogy a zsidóság, mely a világon szétszórva is tudott műveket alkotni, egy nemzeti létben egyesülve, sokszorosan hatványozott erővel jelentős helyet foglaljon el.

Az elméleti jellegű kifogások közül marad még egy, amely a zsidó állam alapítási módjára vonatkozik. Hogy szokatlan módon létesül, nem felvonuló hadak útján, győzedelmes csatákban, ami az eddig ismert államalapító módok tudóit meglepheti. De szokatlan s egyedülálló a zsidó nemzet helyzete is, mivel annak hívei szétszórva élnek a világon. Hát persze nem vonulhatnak fel együttesen hősi hadba s élnek azokkal a módokkal és fegyverekkel, amelyeket a helyzet és megváltozott körviszonyok nyújtanak nekik.

Nyugodjanak csak meg a hősi küzdelmek csodálói, nagy hősiesség kell ehhez is, sőt még nagyobb, mert minden egyes küzdőt végnélküli kitartás és olthatatlan reménységnek kell vezetnie. Különben is a mai világforgalom és technika, mely a világ távollevő pontjait közel hozta egymáshoz és lehetővé tette, hogy legtávolabbi világrészek lakói is érintkezzenek egymással s közös akciókat szervezzenek: a megfelelő honalapító eljárást váltotta ki a zsidó nemzet híveiből. S ez is csak fokozza az alkotás csodáját. Ezért kellett a zsidó állam híveinek két évezredig várakozniok s e kornak el kellett jönnie, hogy módot és lehetőséget adjon az alkotásra.

Komolyabbak és reálisabbak azok az ellenvetések, melyek az új zsidó állam mai helyzeti nehézségére utalnak s a jövőendő nehézségek sorára felhívják a figyelmet.

A zsidó államiság felépítőire nagy és nehéz munka vár, sok gazdasági és politikai akadály tornyosul elébök. Ezt senki sem vonja kétségbe. De épp ennek leküzdése érdekében nem volna szabad a tervet még mesterséges akadályokkal is nehezíteni.

Kanaán, mely valaha igazán Kanaán volt, ma nem az. A mozlím világ, mely hódítani tudott, de a hódítást kulturális művekkel virágzóvá tenni és fenntartani nem: egy oly Zsidóországot hagyott meg, amelyen ugyancsak sok munka végzendő. Fokozza a helyzet nehézségeit, hogy a zsidó nemzeti ujjáébredéssel több nemzetnek hasonló törekvése esik egybe így elsősorban az arab, azután az örmény s a török nemzet törekvése, melyek a zsidó ügyet részint hátráltatni látszanak, részint pedig elvonják tőle az emberiség figyelmének bizonyos mértékét. Az arab a zsidónak testvérmemzete, szintén sémi nép, sőt a Palesztinában élő arab fellákról az a vélemény merült fel, hogy voltaképpen a hajdan Palesztinában élt s ott részben megmaradt zsidó földműves nép maradványa, arabbal vegyült, arabba

olvadt eleme. De az mellékes. Bizonyos csak az, hogy vannak mesterkedők, akik az ottani arabok és zsidó testvéreik közt ellentétet akarnak szítani. De nem is volna honalapítás, ha nem volna akadálya.

A zsidó álláspont ezzel szemben az, hogy mint a múltban, a jelenben és jövőben is testvéreinek tekinti az arabot. Államában kerül bármilyenü elnyomatást és minden jót, amit létesíteni kíván, egyaránt juttatja testvéreinek s így bizton remélhető, hogy minden mesterkedés hiabavaló lesz s ezt az átmeneti bajt is legyőzi a sokkal nagyobb nehézségeken megedződött zsidó kitartás. Ami figyelmet az örmény és török törekvések elvonnak a zsidó ügytől, az is mind vissza fog térni és semmi kétség, hogy a zsidó nemzet a maga békés és kulturális munkájában megtalálja vele harmonikusan együttműködő társait. Szüntelen és állhatatos, egyre csak teremtő munkája következetesen megy előre, úgyszólván kövenként hordja az építőanyagot a nemzeti oltárhoz.

De ebbeli törekvésében ugyancsak számít az emberiség támogatására. Az emberiséget számos, ránézve gyakorlatilag fontosabb ügy foglalkoztatja, de erkölcsi értelemben nincs egyetlen egy nemzettel szemben sem fontosabb kötelezettsége. Hisz nemcsak hálával tartozik tanítómesterének a tőle évezredekken át nyert szellemi javakért, hanem jóvátétellel is tartozik neki mindazokért a bántalmakért és üldöztetésekért, melyekben a

Rembrandt: Putifárné bevádolja Józsefet férje előtt.
(Ermitage St. Petersburg.)

Joseph wird von Putiphars Weib angeklagt.
Joseph est accusé par la femme de Potiphar.

zsidóság annyiszor részesült. A pogányok részéről tapasztalt első üldöztetésektől kezdve a középkor és az inkvizíció üldözésein keresztül, végig a világ legkülönbözőbb tájain valóban nem az ősi tanítómestert megillető sors jutott a zsidónak. Nemcsak testüket ölték gyakran, de számos értékes művüket is megsemmisítették.

Szinte rendszerré vált, hogy a zsidó legyen bűnbak mindenért, vesztett háborúkért, forradalmakért, még járványokért is. A zsidó legyen az a médium, amely ellen megszorult kormányrendszerek a felgyülemlett népindulatokat maguktól eltereljék. Az így irányított népindulatok szolgáljanak egyúttal eszközül a zsidóság anyagi javainak elvételére, vagy elviselhetetlen terheknek reá való hárítására. Egyáltalán a zsidóság legyen minden kudarcot ért rendszer, hatalom vagy egyén utolsó próbálkozási tere s feláldozandó eszköze.

A magasabb öntudatra ébredő emberiség, illetve ennek színe-java nemzeti különbség nélkül ezt nem hagyhatja így tovább s nem is hagyja. Mint egykor a filhellenizmusnak, jönnie kell a filo-cionizmusnak is. S az emberiség e szép és lélekemelő munkájából, melynek végső eredménye az ujonnan felépült és virágzó, öncélú és a nemzetek családjába beleilleszkedő cioni állam lesz: csak nem hiányozhatnak a zsidók! Akik közülök zsidó nemzeti érzésűek, azok mint olyanok harcolnak érte s nem is szorulnak buzdításra. Akik pedig más nemzetek tántoríthatatlan hű fiait, úgyis mint az emberiség tagjait, de úgyis, mint faj- és hitrokonokat, a közös származás vagy közös vallás alapján támogatják Cion alapítását. A skót vagy hollandi protestánsokat csak a vallás közössége fűzi a magyar protestánsokhoz s mégis gyámolítják ezeket. S hány más példát tudunk, vallási, elvi közösség alapján, de még vallási kötelékek nélkül is mint sietnek erősebbek a gyengébbek segítségére. Az a zsidó hitvallású, de nem zsidó nemzeti felfogású ember tehát, aki a cioni ügyet támogatja és segíti, ezzel egyáltalán nem jut a maga nemzeti érzésével ellentmondásba. Csak önmagához méltóan cselekszik, midőn azok javát mozdítja elő, akiknek nemzeti államában s nemzeti közösségében maga ugyan részt venni nem akar, de akiket mint ember és mint hitrokona a legteljesebb jóakarattal minden tőle telhető pártolásban részesít. Ha a maga hazáját szereti, meg kell becsülnie azokat, akik más hazát szeretnek. Ez a hazafiság szolidaritása. Ez annál kötelezőbb a különböző nemzetek zsidóhitű hazafiaira, mert a maguk származását letagadniok nem lehet s nem is volna hozzájuk méltó, ha letagadnák. Még a hitüktől eltérteknek, vagy azok leszármazottjainak is — ha egyetemes erkölcsi törvények követésére hajlandók és képesek, — mint embereknek és fajrokonoknak csak támogatniok kellene az ügyet, hisz az egész emberiség tartozásának lerovásáról van

szó, mely érintetlenül hagyja minden egyes ember nemzeti és vallási hovatartozandóságát.

Menjetek chalucok*) Babilon vizeihez, szedjétek össze a hárfákat, melyeket üldözött szegény őseink a fűzekre akasztottak. Szünjék meg némaságuk. Vigyétek az ősi hárfákat a Szentföldre és szólaljon meg újra a magasztos, a fenséges, az isteni Cion-dal.

*) «Chaluc» héberül uttörőt, utászt jelent. Az Árpád-házi királyok alatt a magyar sereg élén több száz főből álló lovas és gyalogos csapat haladt, mely a főszeregre az utakat rendezte, hidakat vert, vagyis utászok voltak. Mózes hitűek voltak és közönségesen héber szóval chalucoknak nevezték. A XII. század bizánczi írók is így jelezték őket, mikor a magyar hadakról írnak. Kinnamus János XII. századi bizánczi író ezt írja: A magyar harcosseregben vannak «ezektől különböző vallású Khalicok», mert a magyarok keresztények, a Khalicok pedig Mózes törvények szerint élnek.

Patai József: Árnyék.

*Fölöttünk nap ragyog, vagy lámpa világít,
A lábunk büszkén, ragyogásban jár még,
De mögöttünk ólálkodik az árnyék . . .*

*Fekete árnyék kísér minden lépten,
S ha olykor merészen felnéznél a napba,
Lefog, lehuz s fejedet visszakapja.*

*Föld szülöttje, sötét méh magzatja,
Nem tied a sugár, nem tied a fény
E véres világon, sáros földtekén! . . .*

*Bogár háta, virág kelyhe, lepke szárnya
A fényt oh, mámorosan issza, issza,
Te ember száműzött, csak vissza, vissza!*

*Téged vakít a nap, a fény kápráztat,
Hajtsd le fejed és burkolózz be mélyen,
Hogy egyetlen egy fénysugár se érjen.*

*Téged, oh ember, kábit, szédít, éget,
A lábad büszkén ragyogásban jár még,
S mögötted ólálkodik már az árnyék . . .*

KISS ARNOLD: VOLT EGYSZER . . .

ágyadtan mosolygó, fakó napsugár bánatosan búcsúzik a tarlón: korai hajnalon a zsidó kürt melan- kólikusan elnyújtott bűgással fel- lelget az Ősz titokzatosan halk szélfütyögésére.

S a vidéki kis zsidó temp- lomok tetőzetein hosszú tanácskozásokra gyüle- keznek a vándorútra készülő fecskék, s a templom csöndes ívablakainak üvegjén opálos fénnel lobban a korán alkonyra szálló napnak lángolása.

Halódó szírmok, rötpiros és fáradtan aranyló lombjaikat hullongató gesztenye- és mandulafák suttozó zizzenése között, ébred a lélek, útraké- szül az emlékezés, mint az ősszel tengerentúlra szálló költöző madár.

A tavasz az életnek, az ősz a mulandóságnak ébredése. Az ősz, a kürt-szavas Elul hónap: a halál- nak tavasza.

Hivogat a sófár: messze, tá- voli, álomba merült kicsiny váro- sokba, messze, édesen szomorú apró temetőkbe.

És járunk, járunk, ifjuságba visszaringatva, kis helységeknek hepe-hupás kövezetein, egykoron óriásoknak tűnt, most törpévé zsu- gorodott házak falai mentén, lel- künkön a fiatalságnak varázskön- tőseivel, hajunkon őszi dér csillo- gásával.

És amikor a párás szürkület- ben hazatérünk a temetőből, ko- pott felírású sírkövek mellől, s ami- kor a bánat hegedűjének reszkető húrjain elcsitul a fájdalom noktur- nója: — mintha csak mesebeli, tündérlampionok fénye gyulladna ki szeliden a szívünk mélyén, kisu- gárzik, fölragyog az éjszaka, az éjszaka, az emlékezés bűvösen ara- nyos hálóba fonja a szívünket, újra fiatal lesz az ódon városka, újra fiatal az öreg templom, a régi pa- dokban újra eleven szemekkel, új- ra eleven ajakkal ülnek a régen volt vénnek, a kopott-bársony terítő- s előimádkozó asztal előtt harsány hangon énekel a halott kántor, majd pedig a csillogó hangú, resz- ketős fejű kis másodkántor, aki Sulczer bécsi főkántor énekművé- szetéről is, a magáéval egybevetve, csak lenéző sajnálkozással tudott beszélni, az örökösen elcsudálkozott szemű samesz, aki talmudjáratos

férfiú vala, de nem erre a tudományára, hanem a bölcsészeti és természet tudására volt fölötte büszke, mert mint mondá, „eredeti fordításban” olvasta Diderot-ot és „mit Vergeben”: Cher- buliez-t és fejfájásról panaszkodó első elemi is- kolába járó kis zsidó fiúknak bölcs egészségügyi tanácsokat osztott, fontoskodó arculattal és hom- lokára húzott bozontos szemöldökkel szólván: „igyék té-t, és kerüljön a nüket!” — a poétikus lelkületű bócher, aki panaszos hangú német ver- seket írt arról, hogy milyen elhagyatott az élete a kis városban, hogy milyen szomorú a szive, mert egy tündéri látomány nyugtalanítja, de nem akarja őt boldogítani és hogy sokat kell koplalnia, hogy a tudás egyedül nem üdvözít, meg arról, hogy korán leszáll a nap, s ő érezi, hogy csak a sír vár reá, s minden strófa ezzel a költői jajongású refrain-nel végződött: „das

Ruine in Palastina.

Palesztinat rom.

Ruine en Paléstine.

Raffael: József megfejtí Fáraó álmát.

Joseph deutet Pharaos Traum.

Joseph explique le songe du Pharaon.

Beste wäre, abzureisen von hier" — a tömzsi és pókhasú főgabe, aki nyakbavetett hosszú aranylánccal járt és hatalmának tudatában jegyzőkönyvbe kívánta iktatni abbeli „határozatát”, hogy a dájen feleségének több gyereke ne szülessék, különösen pedig leánygyermek ne, mert a kile nem „Versorgungsanstalt”, a tudálékos rasekólné, aki a tórafelolvasót untalan korrigálta hangos közbeszólásokkal, mire az bosszankodva kiáltott föl a női karzatra „e Stach, den Rasekol thun Sie verbessern”, a kegyosztó és fényes ábrázatú rasekól, aki törvénybe kívánta iktatni, hogy a rabbi drósejaiban csakis a községi ellenzékre célozhatnak s az ellenzéki „véseteket” tréfe-nek köteles paszkenolni, az előkelő tüveköl, aki egy utazó ügynököt heteken át „Graf Terzki” gyanánt vendégelt a házában, s Wallenstein generálisnak küldött vele szívélyes üdvözlöket, a kedélyesen mogorva liberer, aki, amikor valaki a kies domboldalon fekvő temetőről azt jegyezte meg elragadtatva: „eine gute Luft ist hier”, — csöndes flegmával válaszolt: „beklogt hat sich noch káner”; — a regebeli étvággyal rendelkező Monli bácsi, aki mindennap más házbba hívta meg önmagát ebédre és vacsorára, s ott maradt minden udvarias szabódás ellenére, s „bedalesz” ette a legbőségesebb konyhájú családokat is, s azért az egyiptomi tiz csapást vele egészítették ki tizenegyre, s a népnelyv Manele Gyorsfressernek nevezte el csodálatos emésztőképességei miatt! — az öreg Zunderstein,

a halottvirrasztó chevra-samesz és hétköznapi előimádkozó, aki mély sóhajokkal vigasztalta a gyászolókat: „Jeder muss sterben, sogar ich” s gyakori pálinkákkal és foghagymákkal vigasztalta önmagát, s az egyszeri chosid logikájával magyarázta meg a pálinka iránti buzgó szenvedélyét, azt fejtegetvén, hogy „miért iszik a chosid hal előtt és hal után pálinkát? Mivelhogy úgy tudjuk, hogy a hal elnyelte Jónás prófétát, mire Jónás imádkozott, mire a hal kiköpte Jónást. Tehátlan félnem kell, hogy a hal is imádkozni fog bennem, s nekem is úgy kell majd cselekednem, mint a Jónás cethalának: ki kell majd szolgáltatnom e nemes nedűt magamból. Azért

iszom én: a hal részeg leszen bennem, már pedig ismert tilalom, hogy „siker oszer lehiszpalél”, hogy „az italosnak nem szabad imádkoznia”. Igen ám, de nagy kérdés az, hogy a hal hogyan jut a gyomromba? Ha fejjel lefelé, akkor eléri a bennem lévő pálinkát, akkor rendben van az ügy, de ha nem, ha megfordítva teszi meg a gyomromba vezető utat, akkor a hal fejjel felfelé van, akkor a pálinka el nem éri: világos dolog tehát, hogy innom kell a hal után is.” — A hetvenéves „ifiur”, aki agglegény maradt, az édesapja kilencvenöt éves volt, az édesanyja kilencven éves, s az „ifiur” a szülei házában élt, s ha az ifiur amúgy legényesen, panyókára vetett felöltővel totyogott ki az udvarra, a gondos édesanya aggódva szólt a Marcsa cselédnek: „szóljon az ifiurnak, vegye magára azt az überziehert, még meg talál fázni a gyerek” s amikor Pollák Tóni, a ifiur, egy hitközségi gyűlésen az ellenzéki ifjúság élére állott, s a modern korszellemre hivatkozva, a kórgyerekek számára ornátus-sipkát követelt, az öregek nagy és keserűséges és viharos megbotrántkozására, édesapja, a bebugyollált térdű öreg Pollák, sóhajtvá mondta karosszékeében, az ő Tóni fiáról: „hjah! ilyen a mai fiatalság!” . . .

Álmodó szemmel, virrasztó szívvel járok a régi városban . . . élnek ők mind, föltámadnak: a régi emberek, egykori mosolyokkal, egykori haragos ráncokkal a bölcs homlokukon, egykori bölcses, egykori együgyűek, egykori nagy jámborok

s egykori „istentagadóak“, egykori megfontolt, óvatos szójárásuak, mintha a szavuktól országok sorsa függött volna, s egykori hebehurgya merészek, akik forradalmakat véltek felidézni egy „jajcer“ imarész elleni opponálással, egykori samesz-pártiak, s egykoron való samesz-ellenzékiek, akik hadi sisakot öltöttek magukra, s úgy szálltak csataporondra, hogy vajjon fönntartandó-e továbbra is a szelichesz-re való kalapács-csal való költögetés? Amikor csípős, hűvös-párás hajnalokon a téli bundába burkolódzott öreg „egyházfi“ megzörgeti az éjszakában az alvó balbószok kapuit döngető kalapácsverésekkel, harsányan rikkantva: „auf zum Sz'lichesz!“ s elnyújtott kiáltása nyomán kicsiny lámpások gyulladnak ki a kisváros éjszakai sötétben borongó utcácskáin, s öreg, deresfürtű nagyapók és melankolikus bűnbánó dallamokat dúdoló édesapák, meg könnyes szemű édesanyák mennek, botorkálnak a homályos utcaközökhöz a domboldalon fekvő szelid kis zsidó templom felé, s előttük gyermekeik járnak, kezükben a halványlángú lámpást lóbázva . . .

Egy láthatatlan samesz zörget a szívem kapuján. „Auf zum Sz'lichesz!“ Ősz van . . . a rózsák szirmai elhervadtak . . . a messze temetőkben járok . . . csillogó dér a sírok fölött . . . az édesapám távoli sírja felől csodálatos üzeneteket ringat felém a szeptemberi szellő . . . az édesanyám messze sírhantjáról ünnepi hívással csendül felém: „gyere haza, édes fiam! vár az édesanyád!“

Itt az idő . . . elmúlt a nyár . . . a mult ködében dalok remegnek, s egy-egy álomórára fakó képek, régi emlékek fölzokognak, halkan-halkan fölnevetnek . . . Lóbázott lámpással egy vidám, pajzán gyermek jár előttem . . . oly hasonló hozzám . . . a boldog kacagása az enyém, a csillogó szeme az enyém . . . csak valamivel ősziesebb a kacagás, csak valamivel borúsabb lett a csillogó szem . . . A gyermekkori templom felé botorkálok . . . vissza-visszanézek . . . édesapám, édesanyám mért tűntetek ködbe, dérbe előttem?! Miért nem jártok már mögöttem?! . . .

Volt egyszer . . . volt egyszer valami, ami vissza nem tér soha többé, volt egyszer valami, amit most sikongó kürtök ébresz-

tenek, volt egyszer valami, amiről, ahonnan rejtett könnyek peregnek . . . régi hegedű, fiatalság édes-bús szavú hegedűje, reám találtál, követem a hívásodat, mögöttem járok fehéredő hajjal, sóhajban, gondban, virrasztó fájdalomban, édes emlékezéssel, csüggedt fejem fölött kigyulladnak a gyermekkori templom derengő olajmécsesei . . . nesztelenül, halkan lépek be a kicsiny imaházba . . . fájoan csöndül az éjszakai sz'lichesz, s az ajkamon fuldoklóan zokog a panaszos kérdés: egykori fény, egykori öröm és egykori szépség vissza tudtok-e jönni, mikor a szívünk húrjain már Elul havi komor zsolozsmák zengenek s amikor a sötét fenyőfákból már egyre több fekete pihentető koporsót kopácsolnak előttünk, mint ringó, fehér bölcsőt? Leborulok a templom lépcsőfokaira, a gyermekkori, régi oltár elébe, a szavam sirató ének, — a sz'lichesz hajnalának első zokogása: Jiszkadal vejiszkadas . . . Volt egyszer . . . kezdődik a mese . . .

(Folytatom.)

Harold Speed: József megfejté Farao álmát.
Joseph deutet Pharaos Traum. Joseph explique le songe du Pharaon.

mai Németország egyik politikai és gazdasági vezértérfiát vesztette benne, de a német határon túl az egész kultúrvilág a maga halottjának tekinti. Mert Walther Rathenau, mielőtt a külügyminiszteri székbe emelkedett, a renaissance tüneményes férfiakra emlékeztető sokoldalúsággal mint ragyogó tollú gazdasági és filozófiai író vívott ki magának helyet az elsők sorában. De a zsidóság is egyik hű, a vallásáért síkraszálló fiát gyászolja benne. Midőn néhány évvel ezelőtt egy előkelő nevű német író, a németországi zsidókérdés megoldását keresve, a zsidóságnak a kereszténységre való áttérését javasolta, Rathenau egy vitairattal felelt (*Eine Streitschrift vom Glauben*. Berlin, 1917. S. Fischer-Verlag.) s bár a tudomány és a tiszta emberség magasságából tekinti a kérdést, apologiáját írta meg a zsidóságnak. E mélyjáratú kis műből itt néhány részletet közlünk, amely leghívebben tükrözi Rathenau állásfoglalását.

„Talán olvasgatott Ön irásaimban. Akkor tudja, hogy az evangéliumok talaján állok. A dogmatikus-mitológiai oldalt illetőleg persze a magam útjain járok, körülbelül olyformán, mint majdnem valamennyi keresztény hívő barátom. Ismerve már most s bizonyára osztva is azt a felfogásomat, hogy az állam és a vallás dolgaiban a legnagyobb lelkiismeretességgel tartoznak eljárni, kívánná-e Ön, vagy csak helyeselné is, ha odamennék és az apostoli hitvallást egész tartalmával ünnepélyesen a magaménak vallanám?

Ha ma egy disszidens, muzulmán, vagy buddhista hozzám jönne és azt mondaná, hogy legbensőbb meggyőződése szerint bcsületesen osztja az evangélisták és apastolok eredeti hitét saját, nem önkényes, de érzelemszerűen mérlegelő felfogásában és értelmezésében; azonban csakis ennyire, sem többé, sem kevésbé: tanácsolhatnám-e neki, hogy a keresztény felekezetek egyikéhez csatlakozzék?

Azonban, azt hiszem, nem volna merész paradoxon, ha így szólnék hozzá: „Hited a zsidóság öléből fakadt. Talán egyedül lehetséges továbbképzése a zsidóság etikai monotheizmusának.

Keletkezése éveiben, amikor egyetlen nép sem volt érett befogadására, ezer meg ezer palesztinai lakót magával ragadott és mint a népvallás eleme, csak nagyvárosi osztályok és idegen államhatalom ellenállásán tört meg; más országokban és más századokban sem kedveztek mindig államhatalmak és nagyvárosi osztályok az evangéliom gyakorlati östanainak. Ha egyáltalán akarod hitedre valamelyik hagyományos hitvallás bélyegét rányomni, úgy a mózesi monotheizmus, mert sem dogmája, sem egyháza, az egyet-

len hitvallásnak tetszik, amely hitedet belső ellenmondás nélkül tűrheti és kell hogy tűrje.”

— — — — —
„Ön a zsidókérdést vallási kérdésnek tekinti; én ennek nem mondtam ellen, mert a szociális oldalon kívül, amelyet irásaimban sokszor tárgyaltam, vallási oldala is van; azelőtt ez volt a legfontosabb, de jó ideje nem méltatják érdeme szerint.

A vallási kérdés is megoldást követel s én osztom az Ön bizakodását, hogy ez a megoldás csak kibékülés lehet. Kibékülés, nem összeolvadás; mert a földi dolgok színes gazdagsága, akár természetesek, akár mesterségesek, bármely országból és korból, bárminő elemekből vagy szellemektől valók, oly fenséges és oly érinthetetlenül szent, hogy semmiféle teremő gondolat nem követelheti egy szerves és mélyen gyökerező dolognak végleges feláldozását egy másik szerves dolog kedvéért. Minden kibékülés: szintézis.

Hadd fejezzem ki magamat világosabban.

Akarom a vallási tudat legmagasabbrendű életét és hiszek egy abszolút igazságban, amely a véges emberi szellemben tükröződik. De vallást és egyházat nem tartok teljességgel azonosnak; az egyházak szerintem földi formák — mechanizáló formáknak neveztem őket, — amelyek a tiszta hitet körülfogják, a korok behatása ellen megvédik s a különböző fajú és képességű tömegekhez alkalmazzák. Hiszek az egyházak tartósságában, szent feladatában és növekvő átszellemülésében s főleg azokat dicsőítem, amelyek életerős megújulásra és organikus továbbfejlődésre képesek. De hiszek az egyház nélkül való hit, a szabad község és a személyes hitvallás lehetőségében is. A földi hiterő mértékét nem az egyes vallásformák hívőinek számában látom, hanem az élet vallásos áthatottságának intenzitásában. Hiszek a vallásforma sokféleségének belső szükségességében s szeretném inkább fokozva, mintsem csökkenve látni; mert ahogyan az életerő a forma ezerféleségében éli ki magát, úgy az isteni erő is csak a sugárzás ezerféleségében hathat.

Akarom a keresztény államot, hiszen talaján nőttünk fel s velünk az egész nyugati gondolat- és érzelmvilág. De nem hiszem, hogy a keresztény polgárok számlálatlan millióit csak az államhatalom vagy az államegyház tarthatja meg keresztény szellemben. Ha így volna, arra kellene következtetni, hogy a mai keresztény vallásformák elvesztették életerejüket és ujjáalakulásra szorulnak. De ez a következtetés nem helyes; mert ép az egyháztól idegen, sőt egyházellenes államokban kap új erőre korunkban a keresztény hit. Támogatni tartozik az állam minden vallásformát, ha hívőinek száma elég nagy s ha tanítása nem ellenkezik az ésszel és az erkölccsel. Politikai következtetéseket vonni egy elismert vallásközösséghez való tartozásból, nem felel meg az állam igazságosságának.

Életünk a szabadság felé halad. A német nép sohasem fog féltelenséget, sem anarchiát követelni. De ha van birodalma az intelligibilis szabadságnak s ha szabad ezt a lelkek birodalmának és Isten országának nevezni, úgy ennek földi képe is, a hit birodalma, szabad birodalom legyen."

Megzenésillette: BEN-JEHUDA, Jeruzsálem.

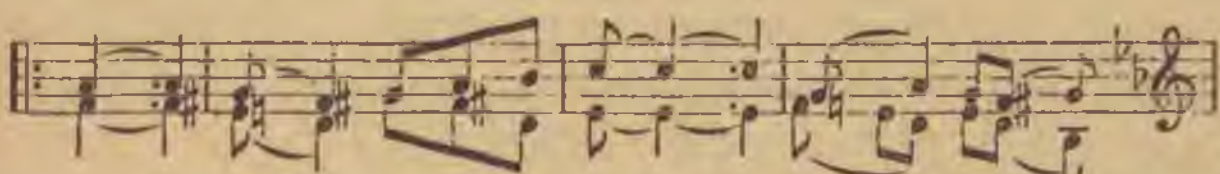
(ח. נ. ביאליק)

בְּיָהוּדָה

צאצא ורד

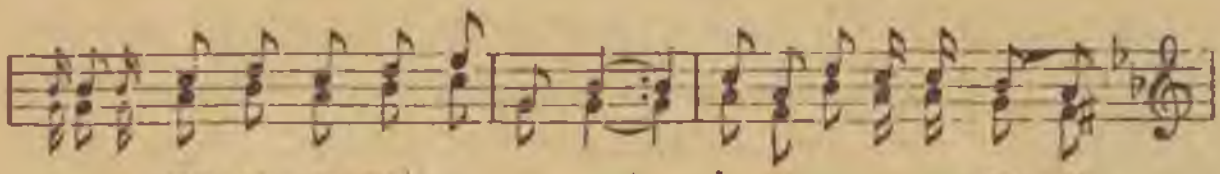
I	ש-לום	רַב	שׁוּב	בָּדַח	א	פֹּה	רִי	ח	זָק	רַח
	אֵל	קוֹלֵךְ	כִּי	ע	רַב	מֵה	זָק	שׁוּב	כ	ל
III	ס-פָּרָה	א	פֹּה	רִי	סוֹד	שׁוּב	ח	כָּל	שׁוּב	ח
	ה-בֶּשֶׁת	רַח	ג	חַג	מִיִּם	אֵם	ק	וּב	ל	י

ט - אר - צות - ה - הם - אל - ח - לו - נ -
 פ - ה - רם - פ - צות - צ - זב - תי - נ -
 מה - לה - טר - פי - הם - ל - ת - שו - ?
 פר - י - מו - ה - לב - נון - יר - ג - שו - ?

II זמ - רה, ס - פ - רה, צ - פו - רה, ה - יק - רה, מ -
IV ש - לום, רב שי - בק, צ - סו - רה, נח - מ - דת, מ -

א - רך מרחקים - ל - אות; ה - גם שם ב - א - רך ה - ה -
אך - צות ה - ת - מות לח - לו - נ - ש - לום רב שו - בך צ - פו

מִתָּה, הָ - הָ - פֶּה, תֵּר - בִּי - נָה, יָ - עֹת, יָ - תָל - אֹת?
רָה, יָ - קָ - רָה, צָ - הָלִי, קָ - לָךְ, יָ - רָ - בִי -

Weinles.

Al-Chét

Madárének reggel,
Madárének délbe,
Nem megyünk mi vissza
Sohasem a télbe.

Madárének délbe,
Madárének este,
Emlékszel, hogy ajkam
Ajkadat kereste?

Madárénék este,
Madárénék éjjel,
Hallga, a szél viszi
Csókjainkat széjjel.

*Madárénék éjjel,
Madárénék reggel,
Ha álom is mindez,
Sohasem feledd el!*

OROSZ-ZSIDÓ NOVELLAÍRÓK

A VIRRASZTÁS ÉJJELÉN

David Frischmann hátrahagyott héber elbeszéléseiből.

nnepéjjeli csend borult a világra és fönt az égen együtt daloltak az esti csillagok . . .

Hallottad már a csillagok dalát, amidőn együtt zengnek éjjel? Hallottad már a fejünk fölött lebegő lángok zengését?

Ismered azokat a pillanatokat, amidőn az ember úgy érzi, hogy egy láthatatlan fenséges kéz ereszkedik alá az égből és felemeli a lelket a magasságok végtelenségébe?

Sokszor jártam nyári éjjel egyedül és hallottam a csodás dalok hangjait és lelkem megértette, honnan jő a bűvös melódia . . . De egy éjnek az emlékét sohasem fogom elfelejteni.

A kinyilatkoztatás ünnepének éjjele volt és midőn a szent éj átölelt, úgy éreztem, hogy a föld is, amelyen járok, szent, — és meglassítottam a lépteimet és áhítattal figyeltem a csillagok dalára.

Jertek, daloljatok az éjben, jertek, daloljatok

tok velem, mert ajkaim is megteltek énekekkel!

„Halleluja!” . . .

Mi ez? — Emberi hang volt, amely a fülembe csengett, amely felém zúgta: „Halleluja” . . . Körülnéztem, kutattam az ember után és szemem egy kivilágított ablakba tévedt és láttam egy hosszú fehérszakállas zsidó aggastyánt, aki görnyedten ül az asztal mellett és olvassa a sevuoth-éjjeli fejezeteket. — Ennek az aggastyánnak az arca a szemeim előtt fog lebegni örökké . . .

Jertek, daloljatok az éjben. — Ime, Isten dicsőségével tele a föld és ajkaim is tele énekekkel . . .

„Halleluja!”

Az ezüst gyertyatartóban még nem aludt el a láng és az öreg ott ül az asztalnál. A házbeliék már régen alusznak, ő virraszt csak egyedül és olvassa a kinyilatkoztatás ünnepének tórafefejezteit. A házbeliék már rég alusznak, — de mi köze neki ezekhez az emberekhez, ha együtt virrasztanak is vele egész éjjel? Gyermekei elhagyták, egyetlen leánya nincs többé, felesége is meghalt és akiknél most lakik, mind idegenek neki és semmi köze hozzájuk. Az öreg meg rázkódott — hiszen ünnep van és ma szomorodni bűn! Megsimítja a homlokát, mintha el akarná kergetni a fejéből a rossz gondolatokat. Előveszi a könyvet és belemélyed, hátha a szent fejezetek új lelket öntenek beléje. De csak ajkaival olvassa az Írást, a szíve nincs ottan. Régi képek vonulnak el előtte és a szavak kiszállanak a száján észrevétlenül, lap lapot követ, oldal

oldal után tűnik és szíve nem tudja, miről beszélnek ajkai . . . Halkan, tompán olvassa a szent szöveget, éppen József történeténél tart.

. . . „És szóltunk urunkhoz: van nekünk öreg atyánk, aggkori gyermeke van, a bátyja meghalt és ő egyedül maradt anyjának és atyja szerette” . . .

. . . És ő? Nem szerette-e őt?

Nem szerette-e aggkora gyermekét és nem vigyázott-e reá, mint a szeme fényére? Neki is volt aggkori gyermeke, akit kitüntetett a többi testvérei közül és akit nagyon szeretett. Igen, a többi fiait is szerette, de azok elkésé-
ritették az életét és csak késői gyermeke maradt meg egyedül. Igen, igen! Idősebb fiai nem akarták az ő útját követni, letértek az ösvényről, amelyen Izrael fiainak járniuk kell és rossz útra tértek . . . De nem . . . Nem tértek rossz útra, csak új útra tértek . . . Ő szerette volna őket a tóra forrásaihoz vezetni, hogy istenfélő zsidók maradjanak, de ők új utat választottak, más utat. Azonban ezt

Finn H.: Jákob kútja.

Puits de Jacob.

Jakobsbrunnen.

sem az ő hibájukból tették, hanem a kor, az idő hibájából . . . Uj szellő vonult át az országon és magával sodorta az ő gyermekeit is . . . Sohasem fogja elfelejteni azt a reggelt, amikor hívta a fiait, hogy jöjjenek vele tórát tanulni, mint minden nap — és nem kapott feleletet; bement a szobájukba és üresen találta azt, csak egy levelet talált az asztalukon, amelyben fiai megírták, hogy elhagyják a várost és mennek „felvilágosodást” tanulni . . . Nagyon fájt a lelke akkor és nagyon haragudott a gyermekeire, de jött idő, amikor kezdett nekik megbocsátani és vétküket a többi embereknek, a kornak tulajdonította. — Csak egy fia maradt meg, a legkisebb és azt nagyon szerette és szereti még most is, amikor nagyobb fiai iránt nem távozott teljesen a harag szívéből . . .

Az óra éjfélét ütött, az agg sietett a tórafеjezetekkel:

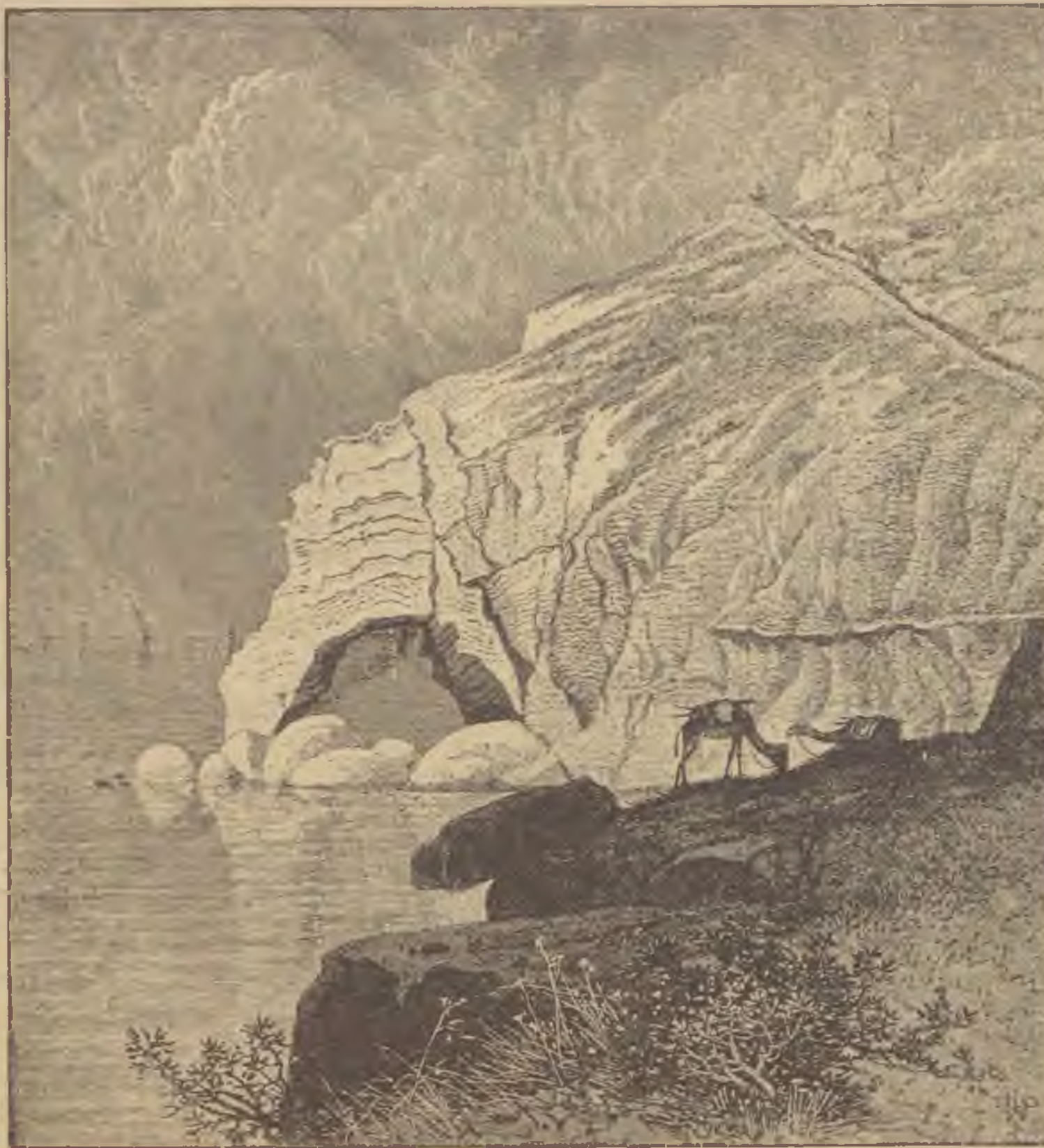
„Ki-ki tisztelje anyját és atyját és ünnepeimet őrizzék meg” . . .

. . . De fiai nem tisztelték sem anyjukat, sem atyjukat, hanem elhagyták őket és elmentek az idegenbe és idegen útra tértek. Ki tudja, talán az ünnepeket is megszegték! De megmaradt az egyik, a harmadik, a legkisebb és ezt szerette a többi gyermekeiért is. Tizenkét éves volt csak és már csodálva hallgatták a templomban tórafеjezéseit! Az egész család büszke volt a lángeszű gyermekekre. Tizenhat éves korában már nagy híre volt és mindenki remélte, hogy nagy rabbi lesz belőle, egész Izrael dísze.

De atyja öröme hirtelen gyászra változott. Egy napon elébe lépett a fia és szégyenkezve, lesütött arccal mondotta: „Atyám, bocsáss el engem, mert nagyon szeretnék Vilnába menni, hogy ott egy világi iskolában csillapítsam a tudomány után való szomjúságomat . . . Bocsáss el és áldj meg engem, atyám . . . hiszen tudom, hogy nagyon szeretsz és meghallgatod a kérésemet . . .” Így szólt hozzá a legfiatalabb fia, aki arról azt hitte, hogy árnyékában fog pihenni és jóváteszi majd testvérei bűnét, akik elmentek és másokká lettek . . .

Sohasem fogja elfelejteni azt az éjet, amit ezután a beszéd után töltött. Egész éjjel viharzott lelke, de reggel megnyugodott és lassan, halkán így szólt legkisebb fiához: „Menj, fiam, menj, ahová a szived visz és Isten legyen veled, hiszen látom, új szellő jár a világban és mi vagyok én, hogy ezt a szellőt feltartóztatnám?” . . .

. . . „És szóljanak, mondván: kezünk nem

Palesztinai tengerpart. (Régi metszet után.)
Meeresstrand in Palästina.

Falaise en Palestine.

ontotta ki ezt a vért és szemeink nem látták, bocsáss meg népednek, Izraelnek” . . .

. . . Oh, mindenható Isten! Hogy bocsássa meg neki a vért, amelyet kezei ontottak és szemei láttak! Meg fogja-e neki valaha bocsátani? Nem ő maga mondotta-e saját szájával a fiának: „Menj, fiam, ahová a szived visz!” És fia ment, ahová a szive vitte és letért az útról, amelyen ősei jártak . . .

. . . „És felkel ez a nép és jár az ország idegen istenei után és elhagy engem és megszegi a frigyét, amelyet vele kötöttem” . . .

. . . Mindez be is teljesedett! Ezek a rettenetes szavak valóra váltak! — Eleinte még sűrűn írt a fia az idegen városból, azután egyre gyérültek a levelek, majd teljesen megszakadt a levélváltás. Ekkor egy félelmetes hír jutott el hozzá a vilnai diákokról, akik összeesküdtek a cár ellen. Az öreg Vilnába sietett a feleségével együtt. 1866-ban volt, egy nyári pénteken a tömeg a piacra tódult, ők is velük tartottak és mikor kiértek, borzasztó látvány tárult a szemeik elé. Egy magas állványon a hóhér fiatal diákokat von egymásután az akasztófára, mikor az utolsóra került a sor, az öreg és felesége ájultan estek össze és nem láttak többé semmit.

Az asszony nem is kelt fel többé, ott az

idegen városban temették el, ő maga azonban túlélte ezt a fájdalmat is . . .

De miért vetkezik most és nem olvassa az előírt fejezeteket? Hiszen ő még sohasem szeggett meg egyetlen vallási parancsot sem! Az agg kezébe veszi a könyvet és gépiesen olvas tovább, lap lap után tűnik, de az a rettenetes kép nem akar távozni a szemei elől . . .

. . . „És szólott a moabita Ruth: ne kérj, hogy hagyjalak el, mert ahová te mégy, megyek én is, ahol te hálsz, halok én is, mert a te néped az én népem és a te istened az én istenem; ahol te halsz meg, halok meg én is és ott temessenek el; úgy segítsen nekem isten, hogy csak a halál választ el tőled” . . .

. . . Így szólott a moabita Ruth. De az ő leánya, egyetlen leánya elhagyta őt és eltávozott azzal az idegennel oda, ahonnan nem térnek többé vissza. A halál választotta el tőle . . .

Csitt! Az aggastyán sir, mint egy kis gyermek . . .

Virradt a reggel, az ünnep reggele. Izrael fiai áhitattal mennek Isten házába és orcáik ragyognak az örömtől.

Az ablakon kitekint egy agg és látja az ünneplő tömeget, szemei nem tudnak betelni a szép látvánnyal és lassankint kisimulnak homlokának ráncai és az ő arca is ragyogni kezd. Hiszen ünnep van ma és szomorkodni bűn!

DAVID FRISCHMANN

1865—1922

henést és üdülést keresett. A bolsevizmus áldozata ő is, aki nem akarta meghajtani kemény nyakát az új igék álprófétái előtt. Sok üldöztetés után kivándorolt Oroszországból, ahol az utóbbi esztendőben Bialikkal együtt dolgozott. Frischmann Amerikába menekült és itt pró-

bálta megvalósítani azokat a nagyszabású terveket, amelyek a héber irodalom népszerűsítésének új lendületet adtak. Régi talajából és levegőjéből kiszakítva, szinte hontalanul bolyongott a tengerentúli nagy birodalom államai között, míg végre Berlinben ismét találkozott Bialikkal és számos régi barátjával, akik a bolsevikiek üldözése elől menekülve, ide tették át a héber irodalom centrumát. De ekkor már annyira megrendült az egészsége, hogy csak egész rövid ideig örvendhetett a boldog viszontlátásnak.

Frischmann a legtermékenyebb héber írók egyike volt. Írt verseket, lírát, epikát, novellákat, elbeszéléseket, utirajzokat és fordított héberre az összes modern nyelvekből. Legutóbb Rabindranath Tagore verseit fordította le Bialik kiadásában. De a legfontosabb úttörő munkát a kritikáival végezte. 1865 december 18-ikán született Zgerzben, Lodz mellett és 1880-ban már találkozunk a 14 éves ifjú névvel Gottlober „Haboker Or”-jában, 1883-ban adta ki „Tóhu-vabohu” című brosuráját, amely a héber irodalomban uralkodó kaotikus állapotokat ostorozta. Ez a füzet új korszakot nyit meg a héber irodalom történetében. A kritika meghonosítása ez a dilettantizmus leküzdésére. Pétervárra kerülve az első héber napilapnak, a „Hajom”-nak lett irányító munkatársa, majd jiddis nyelven is kezd írni a pétervári Jidisches Volksblattba, 1888-ban két romantikus poémája jelent meg Solem Aléchem Jidische Volksbibliothekjában és egyszerre a legünnepeltebb írók egyike lett. „Ofir” című poémjáért 600 rubel honoráriumot kapott, ami abban az időben még az orosz irodalomban is példátlan volt. Spektor „Hausfreund”-jában kezdte meg rendszeres kritikai működését és még Perez népszerű nagyságát sem kímélte. A „Jud”, „Freind”, „Weg”, „Zeit” stb. zsidó lapokban állandóan megjelentek az írásai jiddis nyelven és ugyanekkor a Hácefirába és a többi héber napilapokba és folyóiratokba írt héber nyelven novellákat, verseket, kritikákat. Héber írásai több kötetben összegyűjtve jelentek meg a Tusija kiadásában, jiddis írásai pedig a lodzi „Pedagog”, majd a „Progress” kiadásában. A harmadik kötet könyvének címe „Kunst und Kritik” mutatja, milyen modern európai kritikai szellemet vitt bele Frischmann a jiddis irodalomba is, hát még a héberbe.

Frischmann állott az élén a nagy milliós vállalatnak, amelyet Stiebl alapított és amely az utóbbi időben azzal foglalkozott, hogy a világ-irodalom legjelentékenyebb műveit kiadja héber fordításban. Itt jelenik meg Madách, Petőfi, Arany, Móricz Zsigmond stb. Ő szerkesztette a legnagyobb héber folyóiratot, a számonként 1000 oldalas Hatekufát. Frischmann halála szinte pótolhatatlan veszteségnek látszik, de reméljük, hogy a héber irodalom vitalitása győzedelmeskedni fog e nagy veszteségén is.

Pap Izsák: Hávdálá

— Chászid legenda —

Az égi fáklya hamvadóba volt már,
S mint elpihenni vágyó, lomha test,
Az ablakokra ráborult az est
S benn zengett, zúgott szombat-áldó zsoltár.

Az árnyak egyre nőttek, mind sötétebb
Homály feküdt meg asztalt és falat,
A dal riadtan eltört, megszakadt,
Csak bennünk zsongott, mint fájón alélt seb.

Jaj, vége, — szólt apánk — halkult szavában
Megébredt könnyek gördülése sirt:
A köznapok hatalma hát lebert
Szép szombatunk s lehullsz sziven talátn.

Igy hullik minden el, szépség, vidámság,
Áldás leszárad, ösvény elkopik,
Nem juthatunk el messze ormokig,
Virágzó fákat vad kezek kiássák.

Ma szombat volt, dalolt ezernyi zsoltár
A föld, az ég, a lélek énekelt,
Nyugalmas csönddel, békével betelt
Minden világ s az ember — egy akolnál.

Aludt a bánat, jaj, gondok pihentek,
A könny megbújt derült mosoly mögött,
Örömbé, boldogságba öltözött
A végtelen s zárt ajkai pihegtek.

A munka bénán senyvedt, szörnyű harca
Kenyérért, életért, — sok semmiért,
Mit boldogságnak mondnak, — véget ért
És fényben állt a földek szombat-arca.

Gazdag, szegény az Úr szíven nyugodtak,
Bűn, vétek, rút gonoszság nem gyötört,
Testvérré olvadt jó, rossz, ég s a föld,
Fölénk kegyelmes mennyek boltozódtak.

Egekbe rejtett Éden földre szállott
S jöttén Istent, embert szeretni láz,
Jövők ormán lépdelt a Messiás
S küldött reánk örök-szombatról álmot.

Jaj, vége, — szólt apánk, — új harcok árnya
Már hull, már rokad szédítőn fölénk,
Fonott hávdálá árássz gyenge fényt
Bús estbe s húnny el bornak mámorába.

Mert eljön aztán küzdés mámorával
A munka, bűn, a jaj, a rossz, a gond,
Mit szörnyűség bús, hat napunkba font
S kihúny a láng, mely most még égre szárnyal.

Fonott szövetnek, jer, s te fűszerekkel
Szagos szelence öntsd ránk illatod,
Aztán kapud idő, megnyithatod,
Hogy szombat lelkét szívüinktől pereld el.

Gyúlj hávdálá, lángodra ujra széthull
A csöndre békült, boldog egy-világ,
Tüzed visszázó kettősségre vág
Világot, embert s épül Innen és Túl.

Gyúlj hávdálá, tárulj sötét sorompó,
Még csendes mérleg veszd egyensúlyod,
Forogj kerék sikongó, megnyúzott
Ágyadban s telj telithetetlen korsó.

Mint két, fehér vitorlát mély sötétnek
Bús tengerén, úgy vitte két kezét,
Hogy lángot szítva dúlja, tépje szét,
Mit álmok szombat szélén egybe szőttek.

S mint hullámtól riasztott, két vitorla
Esett a két kéz vissza, — s szólt apánk:
Ma nincs választó-szó, hávdálá-láng,
Időknek árját mely most visszatolja.

Nincs hávdálá, maradjon béke, egység,
Nyugalmas áldás, szombat, szent, örök,
Ne jöjjenek veszejtő bűn s pörök
Mit tiszta lelkünk mély szennyekbe ejtsék.

Maradjon minden boldog — teljeseden,
Ne nyíljon út, ne törjön fel pecsét,
Nem lenditem meg sorsok tengelyét,
Láng, meg ne gyúlj, köznap szavát nem ejtem.

A szombat-zsoltárt kezdjétek meg újra,
Hadd zengjen, zúgjon el sosem halón,
Bűbájok üdve reng az égi tón
S homlokunk simítja Isten ujjá.

Örök szombatja végtelen időknek,
Fölöttem lelked — hallom — megsusog. —
De jaj, az utcán bántón felzuhog
A köznap s lárma, zajgás ránk verődnek.

A szomszéd bolt nyikorgó vasredőnye
Elnyúlt, éles sikollyal felszaladt,
Mi elbénultan fájó kín alatt
Magunkba rogytunk kábulatba szöve.

Apánk fejét az asztal-lapra nyomta,
Két vállát rázta könnyetlen sirás,
A kék-eres, kezére rótt irás
Lángokkal lüktetett hullt homlokomba.

Csak lassan kúsztak, úsztak lomha percek
S kezére könnyem bús harmatja pergett.

ERŐS SÁNDOR: HÁRMAN AZ ÉJBEN

Már jó ideje ültek egymással szemben akkortól kezdve, mikor még nem kellett az olajat meggyújtani s most már a lámpa nyugtalan libbenéssel lobogta be az arcukat. Az egész szobában holmi rokoni bizalom nyújtózott s a két ember között is meghitt összetartozás, ahogy ültek és az egyik kieregette a száján a szavakat, mint lomha füsttömegeket ritmustalan időközökben és a másik borzas kapirgálással rajzolt betűket szürkés pergamenre. Úgy érezte itt az ember, hogy ezek mindig összetartoztak, holott a fejek riasztó ellentéteket fitogtattak, táncosan kiemelve a foltoktól, amiket a lámpa rángatott az arcukon.

Az, aki elmerengve bámult a lámpába, megéjtve a lángok lidércétől, magas lehetett, a feje kicsi volt. Keskeny sasorrát élénk tónusokban feketén és sápadtan szelte ketté a fény és elsápasztotta a homlokot is, ahova kócosan borultak barna fürtök. A szemek színét megölte a lobogás, bennük a lángok fénye villódzott. A szavakat, amiket diktált a másiknak, komor mélységekből a lángokon át hozhatta elő s olyan epedőn és elmerülve valami fájdalmas borzongásban szinte lehelte a szavakat, hogy a másik fölneézett rá és rászólt mély-muzsikás hangokkal:

— Ezra! honnan beszélsz?

Ennek az embernek nagy feje volt és hátrafésült haja. Domború homlokára vastag erek vetettek árnyékot és a szemöldöke is összeért meg-

kínzott vaskos vonaglásban. A szemei kicsik voltak, de tömören lobogtak elő és a szája husos és széles. Idősebb lehetett a másiknál, bár harmincnál az sem volt több. Komolyabbnak látszott vagy inkább hidegebbnek, de megremegett azért, mikor Ezra szinte sírós akcentussal minden átmenet nélkül az előbbiekből válaszolta:

— Már megint nem tudom, de már megint megfogott arcának emléke . . . — Majd kis hallgatás után hozzátette még halkabban: — Ilyenkor szokott jönni . . .

A másik megzavarodva fölkel. Megpattantotta körmével a lángot és nyugodtan próbálta kimondani:

— Nem szabad, Ezra! Mióta ez tart, nem tudsz gondolkozni, nagyon is fönt jársz. A számaid olyanok, mint források tarajozása, amit mindenki láthat. Nem szabad, Ezra! Sevilla vár tőlünk! Ők a leghiteltlenebbek!

A másik felcsattant kétségbeesetten és kibuggyant vágyak közt könnyörgött kínzottan, fuldokolva:

— Engedj pihennem, Azriel! Hagyj most, Azriel!

És karjával eltakarta az arcát, míg a másik meredt szemekkel kereste arcának könnyes torzulásait a súlyos öklök alatt.

Most ez is elhallgatott és kábán bámult a lángba.

Már hetek óta így volt ez. Amióta a tacsókó Marja, a genovai dalos fajzat betoppant hozzájuk. Már akkor látta, hogy Ezra beleveszett abba a sorvasztó kigyózásba, ahogy a lány teste vonaglott, mikor először táncolt nekik. S most is, mindennap. És Ezra meghalt, mert belerémülődött a szerelme a szavaiba és misztikumok helyett vágyódásokat diktál, cudar pompáknak ábrándjait, megromlott epedéseket. Nem haladhatnak a pergamen lapokkal, mert agya kiszikkadt és maga sem hallja, hogy mit beszél, mert lelke az ajtó felé néz, vagy ki az ablakon és beszaladgálja Genovát a lányért.

Ezra összeszedte magát, leült újra és belemerült a másik szemébe. Nézték egymást a lángkerítésen keresztül, visszafojtott lélegzettel keresztül-kasul dúlták egymást, kutatták, lökdösték egymást. Mind-

Ruinen von Jericho.

Jerichói romok.

Ruines de Jericho.

egyik a másik szemében keresett valamit és eltitkolni azt, amit lehet, meghúzódni az árnyékok mögé és fürkésztek, romboltak s mintha csak most ismernének egymásra: összerezzenetek és lekapták egymásról a szemüket.

Azriel a pergamen fölé hajolt, Ezra pedig kissé rekedt hangszílyal diktálta:

— „És feljönnek a lelkek hazug gondolatoktól megtisztulva, hogy Szeфирák csókjától a ködbe száműztessenek, míg Sorsuk a földön új hüvelyt nem lel nekik. Az Ősakarát lefogja az övékét, megtisztítja az elméjüket, hogy higgyék Henoch-metatron ígéit. Én hiszek az Én Szofban és másban semmiben!!”

Az utolsó mondatot megrázkódva, borzadt-harsányan kiáltotta, hogy megcsikordultak a fogai és nagyot lobbant a láng, ahogy öklével az asztalra ütött. A másik nem kapta fel a fejét, csak írta viharos kézzel szinte szétnyomva az acélpálcát és átszakítva a lapot, nyögve utána a mondatot, amiben összegyűjtötték a hitüket, az akaratukat, az életüket és amibe beleszorítottak mindent és amitől mindent vártak. Nap-nap után írták és hitték a szavakat sok éve már és nem jutott nekik idejük semmire, mert megejtette őket a misztikum kirajzolt ködképeivel, amikre sohasem világítottak s a félműveltek hitével szedték fel a kóros eszméket és igazságot kalapáltak belőlük hosszú éjjelen, amikor csak az olajláng lobogott és agyuk a korlátlant kereste a realitások tömegében.

Megfestették maguknak a halál szavait, hogy az élőket megnyugtassák, lelkeket követeltek az értelmükkel és magukat kínozták és hajszolták agyukat a fantomok után a legörültebb feszültségig.

Együtt éltek már régen, valahol egymásra találtak közös igyekezetükben és lemondásukkal, összevegyítve a tudásukat és nekifeküdve az üres pergamennek, hogy zord ámitásokat és ködös igazságokat hirdessenek. Szétboncolt és összetett variációkban keresték a Lét törekvéseit és elkábítatva a hisztériáktól, hittek és hittek s már rendületlenül.

— Ma nem írok többet! — mondta Ezra panaszosan. — Fáradt vagyok az agyamtól meg a testemtől is!

Meeresküste bei Jaffa

Tengerpart Jaffa mellett.

Bord de la mer près de Joppé.

— Ma sokat írtunk, Ezra! — nyugtatta meg a másik, — talán azért van ez . . .

— Nem azért van, Azriel! Eddig sohasem volt. Ma nem jött el Marja, azért van ez. Talán elmulik majd, hiszen nemsokára elmegyünk Sevillebe, ott majd nem lesz ez. Ott majd elfelejtem . . . Jó éjszakát, Azriel, menj te is lefeküdni.

Megölelték egymást és Azriel kiment, ott-hagyva a másikat. Most már eltakart, kibuggyant s visszanyelt kétségbeeséssel. A hold tele arc-cal kényeskedett az égen vagy inkább olyan volt, mint egy óriási cső nyílása, amiből vastag sugárban ömlik az olvadt ezüst s permetezik szerte-szét. Mert most egész ezüst fénye volt a holdnak, mintha valahol lefördették volna a sápadtságot róla. A sugarak nyugodtan, feszesen tapogatták ki az udvar porát és körültüzdelték a fák, meg a kerítés árnyékát.

Olyan gyönyörű csend volt, mint a temetőben, ahol a halottak újra meghaltak, szinte ölmos, kimozdíthatatlan. Most egy hosszú kacagás gördült elő a kerítés felől, mintha valaki a holdsugarakat megpengette volna és az árnyékból zajos szökkenésekkel futott elő Marja, talán a kacaját akarta utólni. Egy szál ingben, csak egy fekete kendő a vállára vetve, kacagó boszorkány és őrijítő táncot kezdett, meglöpva a legcsodásabb Walpurgis-éjt, forró vonalzással egy tompa ezüst palást alatt, amit a Hold akasztott rá finoman és elbűvölve.

Ezra már akkor kint volt és nézte a táncot a holdsütésben s a vonaglásokkal, amik neki szóltak. Figyelte a lányt, amint szétfeszültek orrlukai, mikor felkapta a fejét és nyitott száján

beszaladtak a holdsugarak, hogy visszapattanjanak a fogairól. Az ingét nézte, ahogy odasimult alakjához s a fekete kendőt, amivel eleltakarta magát, kínzó kacérsággal.

Marja, Marja!! És nézte az eget, ahova a lány is beleveszett, mert úgy látszott, hogy már lerántja magára, hogy beleburkolózzon, már így látszott valami szédítő perspektívában. A távolságok elfogytak, amint a karjait a feje fölé csapta és megkapaszkodni látszott a csillagokban, kinyult alakját himbálva, mintegy önönmagát csókolva vörös ajkaival egy szál ingben.

— Marja, Marja! . . . — sikoltotta felé Ezra, hozzám jöttél ilyenkor? Marja, gyere be hozzám, már fáj, már itt dobogsz a mellemen és már engem harapsz, nem a sugarakat. Marja már megkínóztál, ne bánts, dobd el a kendőd, honnan hoztad e fekete drapériát, valami hazug ravatalról, amelyen te feküdtél, Marja, fölsebzett szájjal és izzó combokkal. Most már hozzám gyere és én lecsittítom a véredet, ha hozzám jössz, Marja!

És kúszott utána, míg az táncolt mindig hátrafelé, meg oldalt, mintha a holdsugarak közt ismeretlen utcákon futkosna. Most már elbódult a saját hangjának csengésétől is és mindig jobban és jobban zuhant le a vágyaihoz, most már állatiasan megmarva a kezét a könyörgései között térdre bukva, hogy utólérje Marját.

Az befejezte a táncot és megvárta a férfit. Mikor mellé ért, átfogta a fejét és megcsókolta a szemén. Aztán végignézett rajta, a félcsukott szeme alól nézte a vágyakozását és valami forró bugyborékolással súgta neki:

— Itt vagytok!

Ezra a hitetlenség borzongató fájdalmában kérdezte;

— Itt maradsz?

— Ha hiszel! — kevélykedett a lány. — Ha hiszel bennem és el mersz jönni velem, mikor nem tudod, hova megyünk! Ha hiszel bennem és itt tudod hagyni a pergamenjeidet . . . meg a másikat, — tette hozzá cudar, kegyetlen megremegéssel.

— Marja maradj! — sirta a férfi.

— Ha nem nézel vissza, ha nem vágyódsz vissza, — lehelte most már egész közelről a lány, — ha az esküid hamisak lesznek, ha a lelked elromlik, ha gyilkossá leszel vagy mit tudom én! Ha táncolni tudsz majd fejfák között, éjjélkor, ha nem törödsz velem, hogy mért vagyok ilyen és te is ilyen akarsz lenni!

Ezeket már szinte sikoltotta apró kis sikoltásokkal, mintha gyöngyszemek pattognának vissza kemény tükörről. És Ezra feje már ott volt a mellén és már lero gyott hozzá, mikor föléhajolt a lány s izzott és lihegte:

— Hiszel . . . hiszel?

A férfi tétován rogyott magába; még nem bírt mindent elhajítani, még nem mindent csak úgy, amiért eddig élt, a másikkal nyomoruságok között, remegő lábú butorok közt és nyögött, félig lecsúszva, tragikus vonaglással, az eddigieknek egy hosszú agóniájában és ujjai közt a leány ingével, a véresre harapott ajkak közül sikoltotta:

— Én hiszek. Én — Szofban . . .

Most mint fekete hullámból hatalmas hullám, zord, hintázó, leszorítva egy súlyos akarrattól, tomboló hang, zengő, harsogó, szörnyű ima robajlott át lecsapva és tömör baritonjával elsöpörve mindent:

— . . . és másban semmiben!!!

Most egy pillanatig csönd volt, aztán Marja felkapta a fejét és gonosz kis kacagásokkal futott vissza a kerítés felé; a fekete kendő lobo gott utána, mint egy dússzárnyú denevér s otthagytá ellökve a térdelő Ezrát, aki össze csuklott, összeroppant és arccal a földnek és homlokával a kövön feküdt, megmerevedve.

Azriel szava volt, ki ott állt a holdfényben, ajtaja előtt is ziháló mellel és lobogó, könnyes szemekkel csókolt a lány lábanyomát a porban . . .

Weinles.

Jom-Kipur.

Megvan-e már a könyvtárában Patai József „Héber Költők” című ötkötetes Antológiája?

BEREGI ÁRMIN: PALESZTINA TERMŐFÖLDJE

Palesztina újabb út- és földleírásai homlokegyenest ellentétben állnak avval a régi hagyománnyal, amely a biblia könyveiben van letéve. Míg ezek „tejjel-mézzel folyó országról” regélnek és leírásaikban a legpompásabb szántóföldekről, remek legelőkről, kiterjedt erdőkről, régi szőlőtermelésről, s a mezők ápolatlan, de csodás liliomáról regélnek, addig az újabb leírások sivatagról, kietlen szikla- és körengetegekről, homokterületekről emlékeznek meg. A modern Palesztina gondolat, amely a zsidóság életkérdéseit gazdasági és politikai szempontok figyelembevételével kívánja megoldani, olyan publicisztikai ellentállást váltott ki, amely nem riadt vissza valótlan állítások kiszínezésétől sem. E lapirodalom felnevelt egy „szakirodalmat”, amely tények tudása nélkül, néhány régi útleírás és felületes lapcikkből táplálkozva köztudatba rögzítette azt, hogy Palesztina terméketlen sivatag, hogy nem tudja eltartani lakosságát, hogy a munka nem hozza meg gyümölcsét; szóval hogy könyöradományokból kell a Szentföld lakosságának megélni.

A Rotschild-féle kolonizáció, a már negyvenéves letelepedések, a legújabb cionista gyarmatok számadatokkal cáfolnak a céltudatos hamisításokra, de meg a kivándorolt halucok (út-törők) levelei is hozzájárultak ahhoz, hogy a köztudatban lassankint Palesztina mai valódi képe kerüljön.

Félévi palesztinai tanulmányutam szemem elé is varázsolta ezt a mai képet és sok minden rejtett értéket és szépséget feltárt előttem. Amint Assyria és Babilonia több évezredes kultúrája kutatói: Layard, Botta, Smith, Rassam előtt kibontakozott, úgy bontakozik ki Palesztina ősi agrikultúrájának még megtalálható nyoma a szemlélő előtt.

Palesztina földje (Transjordánia nélkül) három övezetre osztható: a tengerparti síkságra és keresztvölgyeire, a középhegyláncra (judeai és samariai hegyek) és a Jordán mélyedésre folyó völgyét és mellékfolyóinak a Dsalud Dsozele Zerka, Jarmuk völgyeit foglalja magában.

Ha a vonatunk El Kantara Suez csatorna melletti állomástól a Sinaj homoksivatagján áthalad és Raffa első palesztinai falucskához ér, még mindig a sivatagon vagyunk, ahol csak szórványosan találunk a sárgás homokon pálmacsoportokat és erőtlén kaktuszkérítéseket. De feljebb északon Gaza, Askalon, Asdod, Jebna városkák mind gazdagabb kultúrát tárnak szemünk elé. E helyeken igen gazdag narancs-, citrom- és datolyapálma-ligeteket találunk, amelyeket nedvdús és buja kaktuszkérítések védenek. Még feljebb Ramleh, Lud, Jaffa körül az ültetvények

Ilyen magas a kukorica Palesztinában.
Maisanlage in Pa'ästina. Culture de maïs en Paléistine.

mind dúsabbak lesznek, főleg a zsidó és német parasztkolóniákon valóságban buja feketés zöld bojárok, pardeszek (narancskert) váltakoznak sárga árpa-, buza- és durha ültetvényekkel, amelyeket romantikusan élénkítenek a csodálatos szép cvoruspagonyok és eukalyptus-fa erdőcskék, váltakozva az olajfa-telepek hamvas-zöld foltjaival.

Ludtól északra Haifáig a Sáron mezején fut a vonat, s az itt települt zsidó kolóniák talán még gazdagabbak, mint a délen fekvők.

Hogyan lehet ezt a buja zöldet sivatagi homokból kihozni? Hogyan került a cionistaellenes agitáció élő cáfolója a palesztinai pusztá és terméketlen földre?

Alkalmam volt ennek is nyitjára jönni.

Ha az ember a jaffai síkság dűnáit járja, amelyeket a tengeri szél hömpölyget mindig beljebb szárazföld felé, virágzó városok körül látja e homokbuckákat. E homok egészen Ramlehigh terjed a parttól (Ramleh, arabul: homok). A homokban itt-ott régi szőlőültetvények maradványai vannak, amelyek egy-egy mélyen a földbe nyúló tőkén, 300—400 négyszögméteren elterülő indákon a fürtök százait termik. A nyári hónapokon majdnem teljesen kopárak e dűnák, csak

a szőlőtőkék levelei és a mélyen gyökeredző fügefák buja illatú gyümölcsei élénkítik a kietlenséget. De amikor a legforróbb a nyár, naponként százával bujnak elő halványzöld levelek a homokból és néhány nap alatt szétpattanva bódító illatú hófehér liliomok bontják ki patyolatszirmaikat. Aki felöltözteti a mezők liliomát, az gondoskodik arról is, hogy a sivó homokdűnán is megteremjen ez a földöntuli fehérség.

Kutatjuk, hogy mi hát az a termőföld, ami a homokban, ebben a sós, kagylótörmelékes tengeri homokban életet enged keletkezni? És ha a másodlagos szélerozió nyomait követjük, csakhamar érdekes felfedezést tehetünk.

Ahol a szél az odahordott homokot ismét elhordta, illetve, amely terület felett a homokdűna elvonult, meztelenül mutatkozik a *termett* anyaföld. Csodálatos föld ez. Olyan piros, mint a rozsdás vér, a tapintása omlósan zsíros és ha leásnak benne akár néhány méter mélységre is, megáll az oldala, nem omlik be. A nagy melegben sem repedezik túlságosan. Ez a föld Palesztina eredeti termőföldje. A *terra-rossa*, amely legjobban megfelel a bibliai „*adama*” névnek, aminek a szógyöke egyben jelent *vöröset*, *vért*, *embert* és *földet*. Mindez a négy ennek a termőföldnek köszönhetette létét.

Ez a terra-rossa végigvonul a tengerpart és

a judeai hegyek közti nagy lapályon. Ha a tengeri homok rá is telepszik és előtti dűnával e termőföldet, néhol félméterre, de néhol 8—10 méterre is, ott lenn vár az „*adama*” a feltámadásra. És a feltámadás be is következik.

A dűna helyenkint többméteres homokját nemigen lehet elhordani, legfeljebb a félméteres homokterületeket lehet mély szántással összekeverni a felhozott alsó östermő talajjal. Azonban a jaffai, tel-avivi kertészek, sőt az iskolás gyerekek is, ismerik a terra-rossát és egyszerűen trágyázzák vele a homokos kerteket. Az ősi termőföldet, amely Palesztina egykori gazdagságát idézte elő és amely egyenletes termékenységével tejjel-mézzel folyó országgá varázsolta azt, e helyeken bányásszák és szekérsorok hordják a házak udvarára, ahol összekeverve szükség szerint a homokkal, a légpompásabb humuszt készítik belőle. Hogy mi terem meg az ily „komposzt” földben, azt módomból volt tapasztalni, amikor láttam, hogy husz-huszonöt centiméter fészektávolság mellett az április végén ültetett kukorica két és fél hónap alatt, több mint négy méter magasra nőtt meg, s minden száron 4—8 csövet hozott. (A közölt fényképen látható kukoricát Zifstein nevű hatodik gimnazista termesztette.) Ugyaníly földben az eperfa levele kapnagyságúra nő meg és Tel-Aviv házai előtti

kertekben a fikusz emeletmagas terebélyes fa, a házak tövében növekvő muskátli olyan mint egy orgonabokor és egy-egy leánderfa illata kilométerre terjed el. Palesztina termőföldje csak alszik e helyeken, de a munka fel fogja támasztani, aminthogy a legtöbb helyen, ahol a zsidókéz beleavatkozott, már fel is támadt.

Haifától keletre terül el az a hatalmas síkság, amely Palesztinának egykor vérmezője volt: Jezreel síkja. Ez a síkság és a környező enyhe dombok a zsidó állam fennállása idejében az ország legtermékenyebb földje volt. Ma is az lehetne, ha egyrészt a Kison patakjának és mellékvizeinek vadvizei el nem mocsarasították volna. A Kison-patak partja körül kilométerek szélességében az őszi, téli, tavaszi hónapokban illatos virágszőnyeggel tarkázott pompás fű terem és az elszórt arab falvak és zsidó gyarmatok remek termést tudnak e mezőn betakarítani. E mezők termőföldje agyagos homok, helyenkint gyengén meszes, főleg a Karmel-hegy vonulata melletti északnyugati részen. A keleti magasabb részek termőföldje televény fekete humusz, amely még ma is e pontokat a Föld legtermékenyebb helyévé teszi. A Jezreel völgye mindenhol al-

Das Sinai-Tal.

A Szináj-völgye. (Régi metszet után.)

La vallée du Sinai.

kalmas a mezőgazdasági kultúra bármely neméhez. E hatalmas térségen, amely képes egész Palesztina kenyérmagszükségletét fedezni, most folynak a vízlecsapolási munkálatok, amelyek öntöző rendszerrel kapcsolatban a multak vérmezejét az élet mezejévé fogják varázsolni.

A Jordán mélyedése (átlagos magassága a tengerszint alatt — 300 méter), a legtermékenyebb agyagos, homokos, vastagrétegű humuszos föld, ami valaha is búzát termett. Mint egy őserdő soha ki nem merülő talaja ontja a termést ez a mély földsáv. A Jaffa melletti Mikve Izrael földmives iskolában is kísérleteztek forró égővi növények termelésével és kitűnő eredményeket értek el a szilárd törzsű, igen vastagra növő bambusznáddal, megtelepítették a banánt, amely 40—50 centiméter átmérőjű biborpiros virágjával, majd sárga gyümölcsfürtjével pompás színfoltként illeszkedik be a tel-avivi kertek változó zöldjébe. A Jordán völgyében rizst, cukornádat is természetnek és ha az amerikai cionisták által financirozott Jordánszabályozás munkája etapponként befejezéshez jut, úgy nemcsak az egyelőre 50.000 lóerőnyi elektromos energia áll majd az ország rendelkezésére, hanem az öntözött Jordán völgy az exportálható terményeket máshol nem látható mennyiségben fogja fizetni.

Feljebb északon Gálil telepein is, azon helyeken, ahol a zsidó munka felfedi a régi termőföldet és megtisztítja a kavicsoktól és a romok köveitől, csudálatos termést ad az ősi televény. Ott pedig, ahol a föld művelése sohasem szünetelt, Szafed környékén, még ősi szőlőtővek utódjai hajtanak vesszőket és meg nem romlott szántóföldek bontják kalászaikat pihenés nélkül és táplálkozás nélkül.

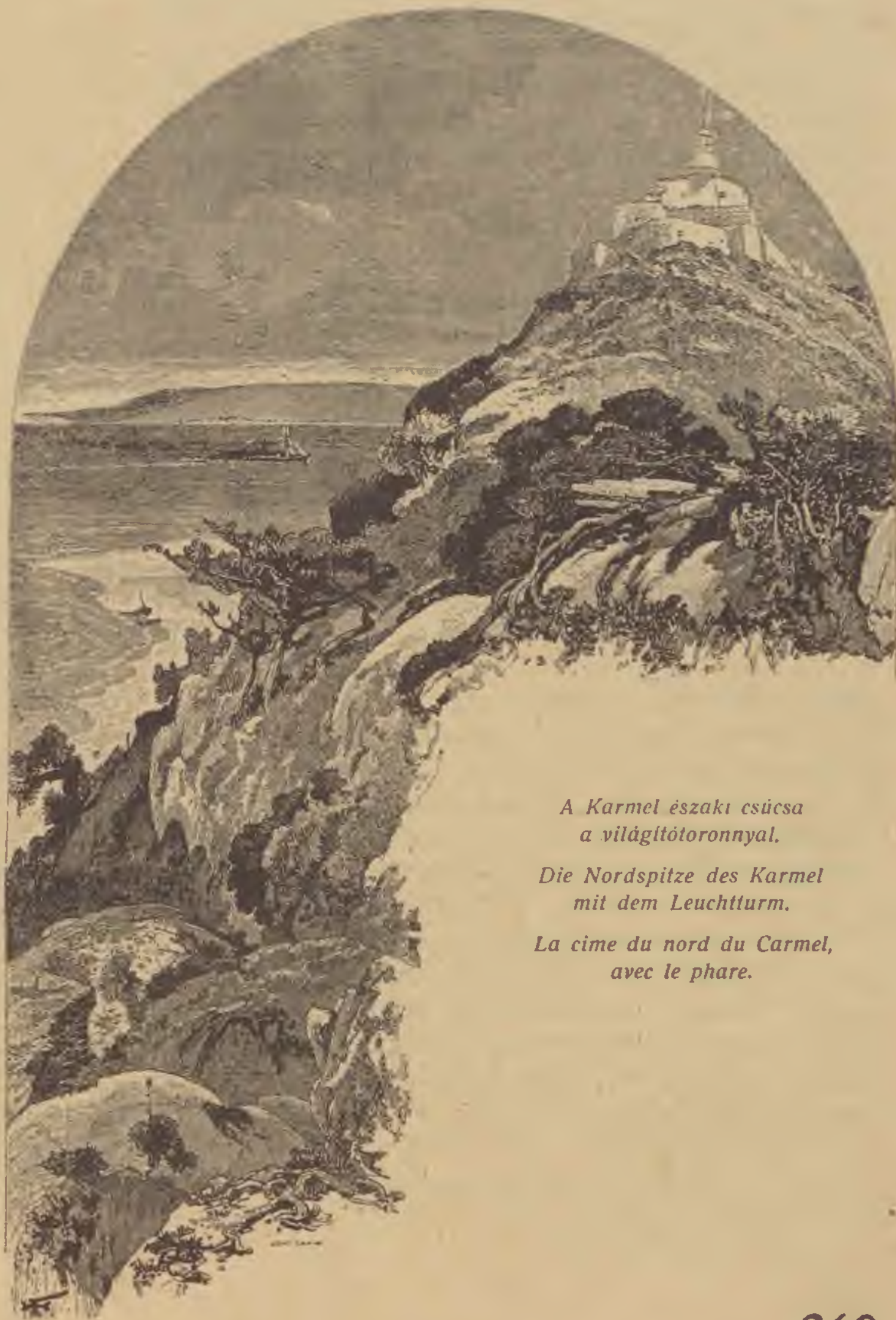
Csodával határos ez a palesztinai föld. Évszázadok, talán helyenkint évezredek óta adja ki erejét és a természetes- vagy műtrágyát alig látott humusz, kimerülés nélkül terem és annyit terem, hogy a Haifában most épülő Rotschild-féle modern gőzmalom csak győzze őrleni. Ma, amikor Palesztina körülbelül 24.000 négyszögkilométernyi területének alig 20 százaléka van racionálisan megművelve, e kis darab föld hozadékának majdnem fele export útján, mint főlősleg, elhagyja az országot.

A judeai hegyek, amelyeket minden utazó megszól „terméketlenségük” miatt, korántsem oly terméketlenek és karsztosak, amint azt az ellenpropagandisztikus leírásokból vélhetnők. A nyár forró heve, az ötven

forró nap (hamsin) leégeti a növényzetet e gyönyörű hajlású, romantikus völgyelésű hegyvonal ormaisáról, de az őszi esőzések a téli enyhe napok és a tavaszi melegek kicsalják a kopárnak látszó hegyek növénytakaróját. Ilyenkor színes szőnyeggel van takarva Judea hegye, mint egykor, mikor Jefte lánya ment fel lánytársaival siratni ifjúságát, amely szokás évszázadokig megmaradt Izrael leányai között. (Bírák 11, 37—40.)

De Judea hegyei, amelyekről a zsidó királyok, s később a rómaiak kipusztították az erdőt, nem nélkülözik az ősi termőföldet. A letarolt ormok, bár sziklásak és kopárak, azonban a völgyekbe hordott humuszon gazdag olajfaligetek, gyümölcsösök állanak már és Móza, Dilb, stb. gyarmatos terasszos művelései, mint a Rajna melletti, — bár töménytelen munkát és költséget emésztettek fel, — gyönyörűen mutatják még a meredek hegyoldalak betelepítésének lehetőségét is.

Palesztina földje mindent megterem. A ba-

*A Karmel északi csúcsa
a világtűrtoronyval.*

*Die Nordspitze des Karmel
mit dem Leuchtturm.*

*La cime du nord du Carmel,
avec le phare.*

jusztalan „jeruzsálemi buza“ időnkint százszoros termésétől kezdve az árpa, rozs, zab, kukorica, durha, a dohány, répa, konyhai zöldségfélék (dinnyenagyságú karfiol ára 1—2 piaszter, azaz 50 béke fillér) zöldpaprika és paradicsom még a hústök az év minden szakában frissen kapható, éppen úgy, mint a zöldbab és zöldborsó. A szőlő, amelyből mazsolát, malagát is természetesen, juniustól novemberig friss és a szüret három hónapig is eltart anélkül, hogy beleszámítanók a többi gyümölcs szüretét; a fügeszüretet, amiből, mire Európába jön, „smyrnai gyógyfüge“ lesz, a hosszukás narancsét, ami az egész világon jaffai narancs marad, az etrog szüretét, amelyből, mire idejön, éretlenül részben kegyeszer, éretten pedig „citronad“ lesz, a datolyáét, a mandulaszüretet és nem utolsósorban az augusztusi paradicsom fűszüretet. Minden évszak, minden hónap más szüretet hoz és a csodálatosan tiszta és mérföldekre átlátszó palesztinai levegő minden időben más és más virágnak és gyümölcsnek illatát lebegtet.

Ha pedig körüljárjuk Jeruzsálemet, a szent várost, sok kilométer körzetben olajfákat találunk. Olajfákat ültetnek a zsidók a német templariusok, az arabok, Absalon emléke felett és Zachariás sírja felett olajfák erdeje sutog és északra a királysírokat olajfa ültetvények veszik körül.

Csak a templomtér tövében, a Kidron-völgy oldalán, azon a helyen, ahol István vértanú mártírhalt halt, termelnek görög szerzetesek káposztát és lejjebb a Kidron völgyben, Silóá sziklába vésett arab falucska felláhjai azon a romhalmazon, amelyet Titus római légiói husz méter magasra töltöttek fel szent templomunk omladékaiból . . . termelnek hagymát.

Azóta a romokat belepte a szélhordta föld és szent köveink tetején megtermett a humusz. Ez a vékony termőföldréteg mentette dicső romjainkat két komisz évezreden át és ha e néhány dűnam termőföldet a közeljövőben megsemmisítjük is, csak archeológia és a magunk dicső történelmének szolgálatában tesszük azt.

A zsidó nép, amely száz és százezer dűnam földet felébreszt évezredes álmából, megengedheti magának azt a fényűzést, hogy történelmi emlékeit földrontás árán is felkutassa. És az a kis darab föld, amely Salamon palotájának helye tövében, a Hinom és Kidron völgyek felett és Dávid sírja szomszédságában méhébe rejtve hűségesen megőrizte hagymaültetvényeivel a zsidó nép emlékeit: a történelem által szentelt hely lesz. Oltár, ahol a késő ivadékok termőföldet áldoztak fel, oltár, ahol a múlt iránti hűség ünnepi lángban ég.

ÚJ ÉBER KÖLTŐKBŐL

Csernichowszky:

Hiszek . . .

*Kacagj, kacagj, álmaimon,
Miket szívem szenved,
Kacagj, hogy még hinni tudok,
Hogy még hiszek benned.*

*Hogy az aranyborjunak én
Lelkem el nem adtam,
Hogy még hiszek igazságban,
Szent, nagy pirkadatban.*

*Hiszem, hogy az ember egykor
Széttör minden jármot,
Kenyér vár az éhezőre,
Szomjú szivre álmok.*

*Kacagj, kacagj, hogy hiszek még,
Hiszek barátságba,
Hogy majd szívem lel egy szivre,
S vágyam lesz a vágya.*

*Hiszek tisztább, szebb jövőben,
Habár távol, messze
Jönni fog és béke vár majd
Boldog nemzetekre.*

*Felvirágzik népem is majd,
Új életre éled,
Leveti a rabbilincset,
S a sok ezredévet.*

*Él, virágzik, szeret, alkot,
Fölpattan a börtön,
Nem sóvárog többé mennybe,
Élni fog a földön.*

*Új dalt dalol majd a költő,
Szépért lángra gyúlva,
És sirhantom virágából
Lesz a koszorúja.*

Patai fordítása.

J. L. PEREZ: A RÓZSA

avasodik. Nemsokára bimbóznak, pattognak a rózsák.

— Szereti ön a rózsákat? Már látom, hogy szereti! Arról a futó mosolyról, ami az ajkán végigremegett, arról látom. Ni! milyen parányi, fényes tűznyelvecskék gyúltak ki szemeiben! No, ne húnnya le sűrű pilláit! Szavamra, senkinek se mondom el! De ha szereti őket, hát mesélek magának valamit egy rózsáról.

Volt egyszer egy rózsza . . .

Ott nőtt szabadon a város kellő közepén, egy nyílt parkban, közel a keskeny, fehér-kavicsos séta-úthoz, egy szűrös, tüskés rózsatőn.

Amikor testvérei már rég megfélekeztek a virulásról, ő még zsenge, fejletlen volt. Betegkedett. Az a kevés vér, ami finom erecskéiben csöndesen, lustán végigszivárgott, az is ritka és hideg volt. A rózsza szégyelt így a világ szemei elé kerülni. Inkább jó mélyen meghúzódott a tövises között.

Csak néha, nesztelen, csöndes éjszakákon dugta ki kicsi fejecskéjét. Ilyenkor végignézett szép, viruló, szerencsés testvérein, aztán ráemelte szomorú tekintetét a derült, kék égre és a nézésben szívfacsaró fájó szemrehányás ült a magasban trónoló Jóisten ellen, amiért épp őrá feledkezett meg, amiért épp őt teremtette ilyen korcsnak, betegnek, amiért épp öneki adott ilyen szomorú, elhagyott, nyomorult ifjúságot . . .

De ez nem szokott sokáig tartani. Nagyon gyöngé, nagyon félénk volt szegény. A legkisebb zizzenéstől is megijedt és riadtan, remegve bújt rögtön vissza a tövises közé. Néha úgy tetszett neki, mintha puskából lőttek volna egy nagyot . . . Valamelyik bimbó pattant szerencsésen széjjel egy közeli bokorban. Máskor sóhajtozni hallott . . . Egy széttaposott virág haldoklott mellette, lenn a porban. Sokszor meg furcsa, rekedt hangok ütötték meg füleit . . . Egy elkésett lump botorkált egyedül hazafelé és hangos énekléssel igyekezett növelni saját bátorságát.

De azért nem egészen bizonyos előtte, vajjon mindezt ébren látja és hallja-e, vagy csak álmában. Sőt néha azt hiszi, hogy egész élete csak álom. Hogy valójában ő nem is rózsza, hanem csak tövis . . . Hogy, ni! most rögtön megnő nagyra, hegyesre, tele vad, erős, gyilkos méreggel . . .

Később jobban lett. A meleg napsugár és a csöndes nyári eső meggyógyította . . . Napról-napra gömbölyübb, teltebb, egészségesebb lett. Ereiben a legtisztább rózsavér kezdett kerülni; egyre élénkebb, pirosabb színt öltött s javult, szépült szemlátomást. Egyszeribe megjött az ereje és a bátorsága is.

És minél pirosabb, egészségesebb lett, annál

jobban, gyorsabban nőtt s mind szabadabban, biztosabban nézett bele a nagy világba.

Teljesen megérett. Majd kicsattant a tüzes, szilaj életnedvtől. Oly piros lett, mint a bíbor. Most már egészen kiegyenesedett. Fejét magasan kinyújtotta a rózsatő felett, hogy mindent láthasson és — főképp — hogy mindenki láthassa . . .

*

Széjjelnéz és elcsodálkozik. Testvérei mind eltűntek már. Az egész kertben ő most az egyetlen virág. Egy picit örül, de aztán hirtelen összeborzad . . . Eddig ugyan csak mintegy álmában látott mindent, mégis tudja, hogy testvérei elmentek a nagyvilágba, a boldogságot keresni.

Hogy mi a boldogság? Egészen bizonyosan nem is tudja, de sejti, érzi, hogy az nem terem rózsatőn és hogy a kedvéért el kell menni a szegényes, tövises bokorból, ki a szabad világba, valakinek a keblére! . . .

Fél ettől a megálmodott boldogságtól, de azért mégis úgy vonzza, mint a mágnes . . . Emlekszik, egyszer olyan halkan, édesen hallott süsogni a boldogságról és a boldogításról . . . Sok embert látott már végigmenni a parkban . . . Sápadt, szomorú, bús embereket . . . És derült, vidám, jókedvű sétálókat. Utóbbiaknak egytől-egyig rózsza volt a keblére tűzve. És úgy mosolyogtak, az arcuk oly derült, boldog volt! . . .

Ő is nevetésre akar fakasztani egy pár fakó, szomorú ajkat; ő is tüzet akar gyújtani egy pár megtört, bánatos szemben . . .

Szinte szeretné önmagát leszakítani a töről és lassan, halkan odagurulni a keskeny, kavicsos útra, ahol mindjárt sétálni kezdenek az emberek . . . Ez azonban nem illik . . . Tudja már, hogy a rózsához nem illik, hogy önmagát letépje . . . Várni kell! . . . Aztán meg, lenn a földön talán észre sem veszik . . . Jöhet valami fásult kereskedő, vagy uzsorás, aki áldozata után fut, vagy a törvény elől menekül . . . Jöhet egy munkás nehéz teherrel a vállán, aki nem tudja majd az értékét megbecsülni és nem fog kitérni útjából, hanem rátapos . . . Brr! . . . Ilyen lábak alatt nem akar meghalni. Inkább itt marad örökre, egyedül, elhagyatva . . .

— De jönni fognak nemsokára! — vigasztalja magát. — A testvéreim sem maradnak így! . . .

*

Szép, derült tiszta nyári reggel van. Jönnek már mindjárt. Az ég olyan világoskék, hogy szinte átlátni rajta. A természet olyan kedvesen mosolyog, mint egy szép, kerek, puhaarcú, kékszemű gyermek. Ilyen gyönyörű napon biztosan megjön a szerencséje. Aláereszkedik a derült menyboltról, mint egy csillogó, keskeny ezüstsugár. Biztosan jönni fognak s egyik közülök . . . s egyiket közülök majd boldoggá teszi . . .

Egy picit még magasabbra emelkedik. Szépen, gondosan elrendezi, kisimítja a millió parány harmatgyönggyel teleszórt, csöpp ruháját. Kedves kis fejét kacéran féloldalt hajtja. Úgy érzi, hogy így szebb és hogy közelebb van a kígyó-módra bujkáló kis sétaúthoz . . .

Valaki jön!

A parányi rózsaszív reszketni kezd . . . Szeretne elbújni . . . már bánja az egészet . . . De a lassan közeledő úgy vonzza, hogy nem tud ellentállani.

Egy ifjú jön csendesen, földre szegzett tekintettel.

— Milyen jó! Nem fog meglátni — vigasztalja magát, de a szíve fájón rezzen össze e gondolatra.

Az ifjú egyre közeledik. Még sohase látott ilyen bánatos arcot. Fájó, keserű vonás vonaglik végig keskeny, sápadt, remegő ajkain . . . A fiatal homlok csupa ránc . . . A halvány arcon, úgy látszik, rég nem futott végig örömsugár. A szemeit nem látja, de érzi, hogy azok a szemek csak kékek lehetnek, mint az égbolt . . . És szomorúak . . . Amilyen szomorú az égbolt nap nélkül . . .

— És egyetlen testvérem se áldozta fel magát ezért? — csodálkozik.

Az ifjú hirtelen felemeli szempilláit . . . Eltalálta. A két sötétkék szeme a menybölt lehetne, most azonban csak a tenger, színig tele fájdalommal.

Most észreveszi a rózsát. Kezével lassan végigsimít a homlokán, mint akinek valami eszébe jut. A halvány arc még fehérebbé válik s a keskeny, fájó mosoly ott a fakó ajkakon egyre szélesebb. Lassankint elborítja az egész arcot és felhúzódik egészen a szemekig . . . De hirtelen a fájdalom sötét, sűrű árnya váltja fel. Az ifjú összekulcsolja két kezét:

— Egy rózsza! . . . — rebegik remegő alkai, — egy rózsza! . . . Amikor „igen”-t mondott, rózsza volt a keblére tűzve . . . De akkor is rózsát viselt, amikor elhagyott. Ugyanilyen rózsát! . . .

— Ej! milyen csacska ez a szív! — mérgelődik önönmagára, — még most sem tudja elfeledni őt, meg a rózsákat! . . .

— Tovább! — kommandiroz hangosan magának és gyors, erőszakolt léptekkel tovasiet . . .

— Oh, Istenem, Istenem, — sópánkodik a rózsza, — mit tudnak az én testvéreim! . . .

Ő azt sohase fogja tenni . . . Nem, soha! . . . A hű, igaz önfeláldozás a rózsza legnagyobb boldogsága . . .

*

Két éltesebb asszonyság közeledik. Minden bokrot megnéznek. Üres valamennyi! . . .

— Bizonyára nagy, felnőtt fiaik vannak, — gondolja a rózsza.

— De hát miért nem jönnek a fiúk maguk? — tetszik előtte egy kicsit csodálatosnak.

— Elkéstünk, — mondja az egyik asszony.

— Látom, — feleli a másik. — Az idén már nem lesz virág.

A rózsza mégis szeretné, hogy észrevegyék, ámbár még mindig ott sajog, vibrál szivecskéjében a szánalom a másik iránt . . . Erősen meglóbálja magát és szép piros színe kivillan a zöld bokrok közül. Meglátták.

— Ni, egy rózsza! . . . — kiált az egyik.

— Látom, — mondja a másik. — Csinos virág, de hát egy, az: semmi. Vendégeim számára egy egész fazék rózsamézre lenne szükségem. Ha bor meg kártya van minden este, ennek se szabad hiányozni.

— Nekem is vagy egy liter kellene, — mondja csendesen az előbbi.

A szegény rózsza egészen megkönnyebbült, amikor a két asszony eltávozott. Fogalma sem volt ugyan róla, hogy milyen pokoli sajtolásnak van kitéve, ha mézet készítenek belőle . . . Neki csak egész egyszerűen nem tetszett ez a két, kövér, elhízott asszonyság.

A rózsák sokkal finnyásabb természetűek, semhogy ilyesmi tessék nekik.

*

Valami vén anglus közeledik. Kezében kopott, szürke esernyő, lábán egy pár idomtalanul nagy sárcipő; testét nagy gallérú, hosszú köpeny fedí, amely állig van gombolva; nagy karimájú cilinderét a kezében viszi és fődetlen, kopasz feje szinte szikrázik a napsugárban. Keskeny, csontos orrán remeg a hatalmas okuláré, amint kétrét görnyedve, egyik lábát a másik után vonszolja a fehér gyalogúton.

A rózsza nem hallotta meg nesztelen lépteit és csak akkor vette észre, amikor már előtte állott. Annyi ideje sem volt, hogy elbújhasson.

A vén ember odacsoszogott egészen közel a rózsához, megigazította a szemüvegét és jól szemügyre vette a teljes pompájában viruló teremtet . . .

Aztán elfintorítja az orrát . . . Nem tetszik neki! . . .

— Pfuj! — nyilnak meg fakó ajkai, — és nyomában olyan bűz támad, mintha rothadt faleveleket kergetne a szél a levegőben.

— Pfuj! — ismételi. — Már nem nekem való! . . . Nagyon kifejlődött! . . . Nagyon öreg! . . . Nekem zsengebb, frissebb, fiatalabb kellene . . . Egy picit zöld, olyan, olyan . . .

Odailleszti két ujját kékes ajkaihoz és éleket, fiatalosat akar fütytyenteni. De csak valami kígyószisszenésféle hallatszik . . .

Lassan tovaindul . . .

A rózsza nem bírja megállani, hogy utána ne kiáltson:

— Törjön ki a nyakad!

*

A haifai műegyetem (Palesztina).
Das Technologium in Haifa. La Technologie en Haifa.

Egy középkorú férfi igyekszik végig a parkon. Ruházata választékos; világos, selyembéléses felöltője vállára vetve; nyitott zsaketje alól arany (vagy aranyozott) lánc kandikál elő, amely hanyagul csüng alá és parányi, patkóba foglalt lófejben végződik; mellén, egy hajszálnyi ezüst zsinórra akasztva aranykeretű monokli himbálódzik. Fején vadászkalap és az arca olyan halványpiros, mint egy fonnyadásnak indult rózsaszírom . . . Szemei fáradtak, beesettek és keskeny, sötétkék gyűrűk szegélyezik őket . . .

A rózsát azonnal megpillantja, de azért egy percre sem áll meg . . .

— Másnak — mondja csöndesen, — egy rózsza is elég! . . . De hát neki csak briliánsok kellenek! . . .

*

Egy sápadt ifjú közeledik. A haja hosszú és borzas. Szemei az ég felé merengnek, mintha mindkét kék szín egybe akarna olvadni. Csinos keskenymetszésű ajkain valami szövegnélküli, pajzán dal vibrál. Halvány arcára meg egy szép, szelid, poétikus álom van rajzolva.

A rózsza a szívéhez kap . . . Mintha nyállal találták volna! . . .

A keblében fájdalmat érez, de ez a fájdalom kimondhatatlanul jól esik neki! Kicsi szívecskéje úgy remeg, reszket ott benn, mint egy kalitkába csukott madárka. Szinte ki akar szakadni, úgy érzi . . .

— Ez az! . . . ez az! . . . — suttogja hal-
kan. Erről álmodoztam mindig! . . . Oh, milyen boldogság lehet ennek kebléhez simulni . . . Istenem, csak észrevenne! Csak észrevenne!

Hő fohásza teljesült. Észrevette . . .

Az ifjú elragadtatva állt meg előtte. Kék szemei tágabbra, kerekébbre nyíltak és meleg, szelid fény áradt ki belőlük.

Odament és lágyan megérintette remegő ujjaival . . .

Aztán csöndesen rátette ajkait az égő szirmokra . . . a harmatot issza le róla . . . csókolja . . .

— Oh, te szép, szelid, édes rózsza! — tört ki kebléből, mint valami lágy melódia. — Oh, te istenek mosolya! . . . Hogy szeretlek! . . . Hogy vonzod a szívemet . . .

Mégegyszer megcsókolja . . . Ajkai érzik, hogy a rózsza szeretne hozzájuk tapadni! . . . Hogy minden szirma remeg és hogy szeretne leválni, leszakadni a töről . . .

Az ifjú is remeg . . . De hirtelen sötét felhő árnyalja be arcát . . . És meghátrál . . .

— Nem! . . . — rebegik reszkető ajkai és két kezét, mintha nem bízna bennük, hirtelen hátrakapja . . .

— Az én nedves, hideg szobámban te hamar elhervadnál! . . . Elfonnyadnál . . . Még megbántanálak és . . . főbe lőném magamat! . . .

— Virulj csak tovább! . . . Te maradsz álmaimnak királynője! . . . Bárhol leszek, sóhajaimat és imáimat hozzád fogom küldeni! Csak virulj, virulj tovább! . . .

Búcsúcsókot dob és szomorúan távozik . . .

Bódultan marad ott a rózsza az ágon és nem veszi észre, hogy egy részeg ember jön feléje botorkálva . . .

Dülöngözik jobbra-balra, valami értelmetlen dalt dúdol és egész hosszában elvágódik . . . Egyenesen a rózsatőre . . .

Mikor később felszedték az arra járó rendőrök, hát a tű megint kiegyenesedett, de a rózsza már nem volt rajta . . . Ott hevert piszkosan, széjjelszaggtatva a porban . . .

Reiner Imre fordítása.

DAVID ONKINEIRA: AZ ŐSZI RÓZSA.

A nyárnak virágai kérdezők:

Te őszi rózsza! mért késel ennyire?

S felelt a rózsza: tövis közt kell járnom

És lábamnak lassan kell lépnie . . .

A haifai műegyetem (Palesztina).
Das Technologium in Haifa. La Technologie en Haifa.

KRÓNKA- KÉSZEMLE

SAJ IS HURWITZ

A modern héber irodalom régi gárdájából Dávid Frischmannal majdnem egyidejűleg hullott ki 62 éves korában Saj is Hurwitz. 1884-ben, a Hamelicz című folyóiratban kezdte meg publicisztikai és szépirodalmi munkásságát, de munkatársa volt az összes héber jidis lapoknak.

Különösen nagy feltűnést keltett a „Haatid“ (A Jövő) című folyóiratával, amelyet a legprogresszívebb irányban vezetett. „Az összes értékek átértékelése“ volt itt a jelszó, mint ebben az időben a modern nyugati folyóiratokban általában. Nagy harcot, szinte mondhatnók: héber kulturharcot idézett elő. Világszerte megütközést keltett, amikor folyóiratában közzétette tanulmányát Jézusról és mintegy revízióját követelte a Jézusról való zsidó felfogásnak. Emiatt sokan azzal gyanúsították, hogy a skót misszió szolgálatában áll. A Krakóban megjelenő „Hamicpe“ (A várta) szerkesztője, S. Lázer, nyilvánosan megámadta, hogy a kereszténységet propagálja héber nyelven a zsidók között. Hurwitz nagy fájdalommal fogadta a vádat, amely alól minden tekintetben sikerült magát tisztáznia. Az ügy választott bíróság elé került és S. Lázer belátta tévedését, nyilvánosan bocsánatot kért Hurwitztól.

Hasonló feltűnést keltett Juda Haléviről közzétett tanulmánya, amelyben Juda Halévi nagy költői és filozófiai nimbusát igyekezett szétszórni. Hurwitznak kevésbé volt meg az érzéke a poézis szépségei iránt és Juda Haléviről is politikumot csinált, csak hogy egy elismert értéket rombolhasson le. Az orosz viszonyok neveltje volt ő is és amint az orosz politikai életben az volt a doktrína, hogy kíméletlenül le kell rombolni a múltat és egészen új alapokra építeni a jövőt, Hurwitz a zsidó renaissance mozgalmaiban is ezt az eszmét akarta érvényre juttatni és megfeledezett arról, hogy a zsidóságnak, a föld nélküli népnek nincsen más biztos talaja, mint a múlt és hogyha ezt kimozdítják alóla, nincs min tovább építeni, és akkor mulhatatlanul belézuhan a megsemmisülésbe.

Hurwitz utolsó éveit Berlinben töltötte, ahol a forradalom utáni esztendőkből egész héber kultur centrum támadt azokból a héber írókból, akik a szovjet elől menekülve, a szabad német köztársaságban találtak menedéket.

Saj is Hurwitz temetése hasonló impozáns részvétellel ment végbe, mint nemrég Dávid Frischmanné. Hiszen ha különböző utakon haladtak is, mindketten a héber kultúra és a zsidó renaissance ügyéért harcoltak.

STRAUSZ ADOLF

Strausz Adolf, a Balkán legalaposabb ismerője, a Palesztina-munka lelkes apostola, e napokban töltötte be fáradhatatlan, érdemes és eredményes munkában gazdag életének 70-ik évét. Negyven éves ismeretség és barátság fűz engem hozzá; akkor ismerkedtem meg vele, amikor röviddel Bosznia és Hercegovina okkupációja után, — terjedelmes, részletes munkát írt erről az akkori Terra incognitáról, amelyet ő a tudományos irodalom részére úgyszólván felfedezett. Éjjel és nappal dolgozott az akkor még igen fiatal tudós a hatalmas munkán, mely magyarul és németül jelent meg egyszerre. Ma, amikor mindketten mondhatjuk, hogy נער דייטי וגם זקנתי Strausz ugyanaz, aki negyven évvel ezelőtt volt: örökké kutató és tanító tudós, akinek más célja nincs, mint emberársai javára működni, úgy tudományos, mint más téren. Az idő vasfoga nem hagyott nyomokat rajta; olyan fürgé, agilis ma is, mint egy húszéves ifjú. Jóságos arcával, barátságos tekintetével elbűvöl mindenkit, aki vele szóba áll. Az egész környék ismeri a „tanár urat“, és akinek baja van, őhöz fordul abban a biztos tudásban, hogy ha van segítség, Strausz révén megkapja. Kutatásai, tanulmányai a világ majdnem minden részébe vezettek el; a Balkánon kezdte, amelyet töviről-hegyire ismer és élte alkonyán, miután a kutatás oceanját keresztül-kasul szelte, Palesztinában kötött ki, hogy megalapozni segítse a jövő zsidóságot. A rideg tudás emberi nagyság nélkül nem sokat ér; az igazi tudásban a tudomány megfér a hittel. És Strausz hisz, hisz a zsidóság jövőjében. És most meg akarja tetőzni tudományos működésének hatalmas épületét a Palesztináról szóló nagy művével, mely a hajdani és — amint ő reméli — a jövőbeli ארץ ישראל multját, jelenét és jövőjét fogja vázolni.

A minap kerestem fel Strauszt Horthy Miklós-úti tuskulanumában. Kicsiny, de barátságos lakás, telegyömmöszölve könyvekkel, írásokkal, műtárgyakkal. A falakat díszítő képek közül kirí Ferdinánd bolgár király életnagyságú arcképe, amelyet az uralkodó Strausznak hálája és barátsága jeléül adományozott, azokért a nagy szolgálatokért, amelyeket az ifjú és törekvő bolgár államnak hathatós propagandájával tett. A nyári szünidőt nem fürdőhelyen tölti Strausz, hanem dolgozószobájában, sűrűn róva a betűket, amelyekből nagy Palesztina műve készül. Egyszerre írja magyarul és németül és amint elkészül egy-egy önálló fejezet, közzé is teszi valamely előkelő magyar vagy német napilapban, vagy folyóiratban, hogy terjesszék eszméit addig is, amíg a könyv kikerül a sajtó alól. Palesztináról beszélve, ifjú tűz villan meg szemében és rajongó lelkesedéssel mesél arról a fényről, amely hajdan Palesztinát övezte és arról a ragyogásról, amely reá a jövőben vár. Pedig ő maga nem számít rá, hogy a Szentföld feltámadását megérje, nem magának dolgozik, hanem a zsidóságnak, a zsidóság jövőjéért nemzedékeinek. Órákig el lehet hallgatni az ő ábrándozásait, amelyeknek megvalósulásában ő erősen hisz. Ezt a hitet beleoltja a hallgatóságába is, aki a szó leg-

szorosabb értelmében hallgat, nehogy az apostolnak egy szavát is elhalassza. Mert Strausz valóságos charmeur; az ő szuggesztiójának nem lehet ellentállni. Ha az ember mégis eltereli a beszélgetést Palesztináról, Strauszban feltámad a modern, az európai ember, mert ő a politikában, a világi tudományokban, az irodalom és művészet mezején ép oly honos, mint a cionizmusnak ő előtte szent berkeiben. De legjobban érzi magát Palesztina bűvkörében és csodálatos, mennyire ismeri ennek az ősrégi, véráztalta, évezredek hagyományokban bündöklő föld minden zegét-zugát, viszonyosságát, hajdani és mostani lakosságát, vérszokásait, politikai és gazdasági viszonyait.

Aki Strauszt könyvei közepette, íróasztalánál látja, nem hinné, hogy milyen szorgalmas volt ifjúsága. Iskoláit 1875-ben elvégezvén, mint ügyvédhojtár a honvédséghez soroztatta be magát és a Ludovica Akadémiai kurzus befejeztével hadnagy lett. Résztvett a boszniai okkupációban, amikor mint harctéri tudósító is működött. Az okkupációt követő időszakban többször beutazta Boszniát, amelyet bel- és külföldi lapokban ismertetett. Tanulmányainak gyümölcseit „Bosnyák föld és népe” című kétkötetes művében rakta le (1881), ez alapította meg hírnevét és ezt követte a nagy műnek egész sorozata. Tanulmányait ezután kiterjesztette az egész Balkánra. Őt nemcsak az addig még kiaknázatlan földterület politikai és gazdasági viszonyai érdekelték, hanem maga a nép, ennek életmódja, szokásai. Folklorisztikai tanulmányai gyönyörű munkát eredményeztek: a „Bolgár népköltői gyűjtemény” és a „Bolgár néphit”-ről. De nemcsak Bulgáriát és Boszniát ismertette, hanem a többi Balkán államokat is. E célból többször utazta be a Balkánt, mindig újabb és újabb anyaggal térve vissza, melyet azután alaposan feldolgozott. Amikor egy emberöltővel ezelőtt a Keleti Kereskedelmi Akadémiát állították fel, Strausz Adolfot, mint a legkiválóbb szakembert, kinevezték a keleti kereskedelmi földrajz és a keleti országok néprajzának tanárává. Egy pár évvel ezelőtt közgazdasági egyetem létesült, ebbe beleolvadt a Kereskedelmi Akadémia és Strauszból egyetemi tanár lett. Más ember beéri ennyi eredménnyel s öreg napjaira nyugalomba tér. De Strausz mintha másodvirágzásnak indult volna, egyszerre csak a cionizmusra vetette magát, a magyar cionisták vezére lett. Hogy nemcsak szerepelni kíván, azt bebizonyította azzal, hogy beutazta Palesztinát és hogy most alapvető művén dolgozik, amely a Szentföldnek legkimerítőbb ismertetése lesz. Ez lesz az ő legkedvesebb könyve, erre büszkébb lesz, mint előbbi munkáinak tekintélyes számára. Az ő cionistikus működésével, zsidó propagandájával méltóan sorakozik ama lelkes gárda köré, amelyhez a boldogult Herzl Tivadar, Nordau Miksa s mások tartoznak és amelynek az a szent törekvése, hogy az üldözött zsidóságnak ősei országában új hazát, biztos megélhetést, munkás, de zaklatástól ment jövőt biztosítson. Feszülten és áhítattal várjuk Strausz Palesztináját és hogyha ez a munkája elkészül, — ami rövid idő kérdése, — akkor: vivat sequens!

Peisner Ignác.

Strausz Adolf professzor.

A HAGYOMÁNY GYÖNGYEI

(A Talmud legszebb részei magyarul.) Budapest 1922.

Amikor a zsidóság ellenfelei a zsidóság etikai világfelfogását akarják rossz színben feltüntetni, mindig a Talmudra hivatkoznak, mint arra a műre, amelyből a zsidóság minden etikai bűne ered. A múlt század első felében, midőn a németországi zsidóság emancipációs küzdelmeit vívta, ezt a fegyvert szegezték szembe, sőt a németországi események hatása alatt a negyvenes években, midőn a magyar országgyűlések a zsidók egyenjogúsítási kérvényeit tárgyalták, még Kossuth Lajos is azt a követelményt állította fel, hogy a zsidók mondjanak le előbb a Talmudról. A Talmud ezt a rossz hírét Eisenmengernek és társainak köszönheti, akik elferdítve és rosszakaratú beállításban válogattak össze e hatalmas műből szemelvényeket. A legutolsó években nálunk is sok vádat és rágalmat szórt a „konstruktív” sajtó a Talmudra s mind e rágalmak a jól ismert s már ézerszer megcáfolt recipére mennek vissza.

Dr. Molnár Ernő már 1919 őszén adott ki magyar Talmud szemelvényeket a rágalmazó ponyvanyomtatványok ellensúlyozására és e szemelvények most két szép kötetbe gyűjtve állanak előttünk. Szerző a traktátusok sorrendjében halad, minden traktátus élén rövid tudományos összefoglalása a

traktátus tartalmának, azután a legszebb és legjellemzőbb talmudi részletek következnek. Mennyire más világgal ismerkedik meg itt az a nemzsidó, aki e lapokat forgalja! Az abszolút jóra, szépre, nemesre való törekvés, az erkölcsiség mély eszményeinek keresése csendül ki e könyvekből. És ma, amikor zsidó értelmiségünk óriási hányada a Talmudnak csak a nevét ismeri, tartalmát pedig egyáltalán nem, s ma, midőn az ifjuság nevelése 90%-ban továbbra is ez irányban halad, igen fontos, hogy a Hagymány Gyöngyei mindenkinek kezébe jussanak, aki az eszményi zsidó etikai felfogást ismerni akarja. A műhöz a legkiválóbb magyar zsidó tudósok, dr. Blau Lajos, dr. Hevesi Simon, dr. Venetianer Lajos, dr. Weisz Miksa, dr. Kálmán Ödön, dr. Kiss Arnold, dr. Edelstein Bertalan írtak értékes tudományos bevezető írásokat a talmudi irodalom különböző ágairól. A két könyvet a Korvin Testvérek nyomdai műintézete állította ki izlésesen. Nagyon hasznos volna, ha a műből minél több kötet jelenne meg.

Avigdor Feuerstein héber költő és Assiz Domet új-arab költő Palesztinában.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-utca 14.

KISS ARNOLD NOVELLASOROZATA

Kiss Arnold, aki mint költő és novellista egyformán tette ismertté nevét, újabb novellásközzetével gazdagítja a magyar-zsidó elbeszélő irodalmat. „Álom és valóság” című első kötetében a zsidó élet inimitásait és derűs oldalait tárja az olvasó elé. E számunkban meginduló elbeszéléseivel második novellasorozatát kezdi meg az illusztris poéta, melynek ezuttal csak megkapó lírai bevezetését adja, de már itt is megpendíti azokat a húrokat, amelyeknek gazdag skálájában gyönyörűséget fognak találni mindazok, kik Kiss Arnold nemes íróművészetét szeretik és becsülik. Kiss Arnold nemcsak író és szárnyalólelkű költő, hanem a zsidó élet, a zsidó tradíciók és a zsidó néplelek alapos ismeretével bíró egyedüli poétalelkű zsidó etnográfusunk.

KORALL ÁLMOS: ZSIDÓK A VÁLASZÚTON

Korall Almos füzete a modern, fiatal lélekben szunnyadó szűzi erők útkereső vergődéseiről, ködfosztató kínjairól és hazug tradíciókat elhárító akaratáról számol be. A háborúk és forradalmak dúlta Európában — ügylátszik — korszellem van kialakulóban, egy új etika, amely átlengi minden gesztusunkat és félreérthetetlen mellézköngéssel áraszt el mindent. Saját lelki életének fejlődésében tükrözteti bennünk, hogyan született meg az ő igazsága: „magyar is vagyok, zsidó is vagyok és nemzetközi is vagyok! zsidó a vérem, magyar a bőröm, és ember vagyok. E hármas determináltság boncolásunk végső eredménye”. Drámai erővel ecseteli a zsidósághoz való tartozásának mélységes, gyökeréig nyúló szeretetét, de ugyanakkor magyarságának égő sebeit is érzi, magyarságán keresztül zsidóságát és zsidóságában felmagasztosulni kíván a nemzetköziség igazi értelmezéséhez. Fáj neki minden gát, de ugyanakkor véres szívvel áhitozza valahová, nemzethez, otthonhoz tartozását. Az univerzális modern látás fájalmának minden epéjét egyszerre ki akarja tární, amikor szellemi áramlatainkat nem kívánja lehazudni és feledni, de gazdagodása útján nem akar élete gyökerétől fosztottan kóborolni a népek sivatagján, hanem hazamegy zsidóságának egyetlen melegadó otthonába. Utjának végén zsidóságának gyökeréig ér, mint végső konkluzióhoz, a föltevéseknek és kérdéseknek azon káoszában, amely örök zaklatásokkal gyötörte az ifjút, felelni akar arra a kérdésre, hogyan lehet az, hogy magyarsága, zsidósága és nemzetközisége hármas lelkekényszere hullámszik örökösen lelkének tengerén. „A nemzeti átmeneti formák” elvével oldja meg a kérdést, amely semerre sem zárja le a sorompókat, hanem a modern léleknek univerzális gazdagodását akarja dokumentálni. Az ifjú költő szerző individuális fejlődése zsidóságának gyökeréig meghatározó emberi dokumentum.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek könyvnyomdai műintézete

WEISZ MARISKA
KÉZIMUNKA-ÜZLET

V., LIPÓT-KÖRUT 22.
TELEFON-SZÁM: 62-34.

Függönyök, ágyterítők, gobe-
linek, gyapjufonalak nagy-
ban és kicsinyben.

MENYASSZONYI KELENGYÉK
GYERMEKFEHÉRNEMÜEK

SZÉKELY JENŐ, IV., Kammermayer Károly-u. 2.
Szervita-tér, sarokház. Telefon: 45-75.

PIECHNIK ÉS MECHTL
HÖLGYFODRÁSZTERME

Budapest, IV., Váci-utca 8. félemelet
TELEFON 31.

Czégünk különlegessége.

Legujabb divat.

Különlegességi ház
parókák és transformációk
Díjtalan kipróbálás.

GRAMOFON

a legnagyobb választékban
HANGSZER-
OTTHON **FEKETE MIHÁLY**
gramofon- és lemez-osztályában
BUDAPEST, VIII., József-körut 9. szám.

Hölgyek
figyelmébe!

HYGIEA

Női kiszolgálás.

BUDAPEST. IV., ESKÜ-UT 6.
FRIEBERT FERENC ÉS TÁRSA
KLOTILD PALOTA.

NŐI egészségügyi, testgyenesítő és
betegápolási cikkek.

Fűzők-, has- és csipőszorítók, melltartók
legtökéletesebb gyártása.

Ujrendszerű haskötők méret szerint.

Sérvkötők, gummiharisnyák.

„TRANSIL” SZŐNYEGJAVÍTÓ

Vörösmarty-utca 20. Telefonhívó: József 66-57.
Perzsaszőnyeget szakszerűen javít, mos, új szőnyeget készít.

Kertész
NŐI DIVATHÁZA
BUDAPEST
IV., VÁCI-UTCA 8.

bluzok, ruhák,
pongyolák, felöltők,
szőrmeáruk, fehérneműek

BREITFELD

SZÜCSNÉL IV., VÁCZI-UTCA 10. SZ.
FEHÉR ÉS SZÜRKE RÓKÁK
JUTÁNYOSAN.

Himzett menyasszonyi kelengye eladó

30.000 K-ért mérték szerint prima anyagból készítve.

GLORIA kézimunka- és kelengyeház, Budapest, VIII., Baross-utca 86.

Biztosítsa magát áremelkedés előtt. Kellő garanciával havi részletfizetésre. Előnyomda berendezés. Sablonok, műselyem, gyapjufonál, függönyök és gobelinkepek nagy raktára. Prima siffonok és vásznak. /// Fehérneművarrást elvállalok.

mely áll 43 darabból egyaránt: 6 himzett ing és nadrág, 3 himzett hálóing, 4 nagy és 2 kis párna, 2 paplanhuzat és alsólepedő, 12 darab himzett zsebkendő, 6 darab himzett fűzővédő

Barmicvo- és nászajándékul könyvet és zeneművet RUZITSKA O.-nál vegyünk. Károly-körút 9 Használt könyvet veszünk.

Női kalapok
elsőrendű
anyagból

Brachfeld

Sport- és autó-sapkák
Női-divat különlegességek

IV., Kigyó-utca 5. szám *Klotild-palota
Váci-utca sarkán.*

SLOVAK PEDICURE-SPECIALIST

Fagykezelés — Frostbehandlung

Elsőrangú hölgyfodrászat és arcápolás
BUDAPEST, IV., Türr István-utca 8. Váci-u. sarok.

Szőnyeget és butort vesz és elad

Fischer Vacuum
VII., Dob-utca 90, saját ház.

KERTÉSZ JÓZSEF
SZÜCS

BUDAPEST, IX., ÜLLŐI-UT 9.
(Kalvin-térnél)

SEALSKIN-, NUTRIA- ÉS VAKOND-
KABÁTOK, FEHÉR ÉS SZÜRKERÓKÁK
NAGY VÁLASZTÉKBAN ELŐNYÖS
ÁRAK MELLETT.

PERZSA-SZŐNYEGEK
vétele és eladása Telefon József 43-82
BECHAR JÓZSEF BUDAPEST, IV., Kossuth
Lajos-utca 14, félemelet 16

Maison Izsák női divatterme
IV., Hajó-utca 12-14.
Angol és francia toiletteket készít hozott anyagból is.

CORSO
divatszalon

A Hölgközönség figyelmébe! Ha Pestre jön — ruha-
szükséglete beszerzése előtt nézze meg legújabb divatmodelljeinket

Malek és Havas női divatterme
Budapest, V., Eötvös-tér 2. sz. (Ritz-szállóval szemben).

Angol, francia
ruha- és kalap-
modell külön-
legességek

KOLBEN MARGIT Budapest, IV., Haris-utca 1.
(Váci-utca 30.)
Telefon: 166-65. Blúz- és pongyola-különlegességek.

Pollák Szerén
NŐIKALAP-DIVATTERME BUDAPEST
IV. HARIS-BAZÁR 3.

WEITMANN
HÖLGYFODRÁSZ

BUDAPEST, IV.,
RÉGI POSTA-UTCA 11
Telefon 118-71.

Lehrer szőrmeháza Budapest, IV. ker.
Váci-utca 25. szám.

TELEFON
84-85

A legkiválóbb izlésnek megfelelő szőrmemodellek és szűcsmunkák
szakszerű elkészítése. Alakítások a legújabb modellek után készülnek.

ADLER szűcs
VI., KIRÁLY-UTCA 94.

ALASKA-RÓKA, SZÜRKE FARKAS, SZÜRKE RÓKA
ÉS SZÖRMEKABÁTOK LEGJUTÁNYOSABBAN.

Pock Károly

VI., ANDRÁSSY-UT 19. (PETŐFI-UTCA SAROK)

Modern parókák, transformációk és mindenféle hajmunkák a legjobb és legdivatosabb kivitelben jutányos árban készülnek. Speciális hajfestés.

JAKOBI G. LAJOS Telefon: 153-94.

URI SZABÓ Budapest, VI., Podmaniczky-utca 6

NEUMANN FANNY

BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-TÉR 19. SZÁM.

Angol és francia nőruha-divatszalonomban készülnek eredeti modell szerint francia toilettek, kosztümök, köpenyek a legkényesebb ízlésnek megfelelően, állandóan raktáron levő, vagy hozott anyagból, mérsékelt árban.

Külföldi és vidéki megrendelők 24 óra alatt lesznek kiszolgálva.

SCHWARCZ IZIDOR szűcsmester

Budapest, IV., Gróf Károlyi-u. 28. Múzeum-körut sarok

Készít rendelés szerint és raktáron tart mindennemű szőrmeárut. // Elfogad javításokat és átalakításokat.

FENYŐ ÉS BOZSIN

SZÜCSMESTEREK SZÖRMESZALONJA

BUDAPEST, IV. VÁCI-UTCA 10. I. EMELET

TELEFON 61-66

Saját gyármányu szűcs- és szőrmeárut a legnagyobb választékban.

Á T A L A K I T Á S O K.

TELEFON

61-66

Szőrmetárgyak nyári megóvása jótállással.

Gallérjait, frakkingeit és fehéreneműit a „KIRÁLY” gőzmosó-dában tisztíttassa.

A legkényesebb igényeket is kielégíti.

VII., Király-utca 15. IV., Magyar-utca 6.
VII., Dohány-u. 20. VIII., Baross-utca 92.

SCHEINER ILONA

Telefon
175-25

BUDAPEST V., BÉCSI-UTCA 8. SZ.

Női kézimunka és rajzműterem.
Mindennemű kézimunka-anyag nagy választékban.

Szabászati

és női kalapkészítő-iskoláimban szabni, varrni, kalapot készíteni tanítok. Magántanulásra szabászati tankönyvem. Kalapkészítést olcsón vállallok.

GEIGER ETEL
KÁROLY-KÖRUT 10. SZ.

*Kesztler Jenny fűzőterme és
Büchler Hermin női divatterme*

Budapest, IV., Bécsi-utca 5. szám.

EHRENFEST IRMA

IV., PAPNÖVELDE-UTCA 8. I. 5.

Elegáns kosztümök, köpenyek, ruhák, blúzok
állandóan dús választékban.

KOVÁCS ANNA

elsőrendű női
ruha-divatszalon

TELEFON: Budapest, IV., Haris-bazár 5.
160-48. II. emelet 2.

Ékszer,

aranyat, ezüstöt vesz, javításokat elfogad

KLEIN ADOLF, BUDAPEST, VII., DOB-UTCA 3.
Károly-körut mellett.

Lady Divatművészeti Műhely
IV., Szerb-u. 8. Tel.: József 102-37.

KÉSZIT: Művészi kivitelben utcai, házi, estélyi, tánc, színpadi ruhákat, köpenyeket és jelmezeket használt anyagból is.

Salamon Nővérek

NŐI DIVAT-
TERME

BUDAPEST, IV., VÁCI-UTCA 15. SZÁM

Brilliánsokat,

gyöngyöket, ékszereket mindenkinél drágábban vesz **SZÉKELY EMIL** ékszerüzlete Budapest, VII., Király-utca 51. Teréz-templommal szemben. Cimre tessék figyelni! Telefon: József 103-35.

VERES MŰVÉSZI GYERMEK-FÉNYKÉP SPECIALISTA

MŰTEREM: BUDAPEST V., HARMINCAD-UTCA 3. TELEFON: 135-70.

Paralla Boriska nőruha-szalon

Budapest, IV., Váci-utca 5. szám.

Feljárati: IV., Türr István-utca 9. szám III. em. 1.

BAUERNE különlegességi fűzőterme

Budapest, IV., Harmincad-utca 4.

Menyasszonyi, estélyi toilettek, belépők kölcsönbe kaphatók. Felöltők, kosztümök alkalmi árban készen és mérték után. VII. Almásy-u. 4. Dohány-utca sarok. **Steiner.**

"OTTO" VACUUM MEGÓVÓ VÁLLALAT

Cégtulajdonos: ROSENFELD OTTÓ Budapest VII. Sip-utca 7. sz. Telefon József 125-25.

Szőnyegjavító-, mosó- és himző-osztály házi kezelésben.

Elvállal szőnyegek javítását, porolását és mosását — Függönyök, szőrmék és mindennemű szőnyegek megóvását és molyirtását. — Szőnyegek vetele és eladása. — Mérsékelt árak.

LUSTIG ÉS NEMÉNYI FONDEE 1883.

Műhimzési intézet, rajz-műterem BUDAPEST, IV. Ő Felsége a királyné elismerő okmánya. BÉCSI-UTCA 9.

ROSENBACH KATICA TELEFON József 115-32

ELSŐRENDÜ FRANCIA ÉS ANGOL NŐIRUHADIVATSZALON

Budapest, VII., Károly-körut 9. sz. II. emelet 8. ajtó Vidékiek soronkívül szolgáltatnak ki.

ALTMANNÉ és WEISZ ILONKA

Hozott anyagból készitünk angol és francia toiletteket és kosztümöket.

NŐI DIVATTERME BUDAPEST WESSELÉNYI-U. 60 III. em. (Lift) Telefonszám: József 9-95.

† THERAPIA † NAGYMEZŐ-UTCA 14. (Szerecsen-utca sarok)

Különlegességi szaküzlet: Haskötők és sérvkötőkben. Hygien. cikkek nagyraktára.

Maison LICHTENSTEIN

angol és francia nődivat-terme

Eredeti modellek.

BUDAPEST, IV. Irányi-utca 15. II. 6.

BÉKÉSSY MÁRIA és VASZARY SAROLTA NŐI DIVATSZALONJA

Budapest, IV., Szerb-utca 8. (a kapu mellett balra)

KÉSZIT: Angol és francia kosztümöket és ruhákat, estélyi toiletteket, köpenyeket, blúzokat, stb. Elvállal átalakításokat is a legújabb divat szerint, a legjutányosabb áron.

Maison de Fourrures Szakképzett külföldi szűcsmester

BREUER S. BUDAPEST, V., Erzsébet-tér 19. SZÖRME MEGÓVÓ INTÉZET.

NŐIKALAP-TEREM

FÜRST IRÉN V., DEÁK FERENC-UTCA 10 I. EMELET.

BLUZOTTHON

PRINCZ SÁNDOR, BUDAPEST, VII., KIRÁLY-UTCA 23.

RUHÁK, BLUZOK, PONGYOLÁK, ALJAK — mélyen leszállított árban —

Kitűnő mosó délainbluz K 220, mosó flanelbluz K 280 Jó minőségű szövetalj K 490, flanelpongyola K 690

FIGYELEM!

E lapra hivatkozók
nagy árengedmény-
ben részesülnek.

GROSZ ÉS BOGNÁR SZŰCSÖK

BUDAPEST, VI.
SZONDY-UTCA 9.

SZŰCS- ÉS SZŐRMEÁRUK nagy választékban. Női szőrmekabátokban specialisták.
Javítások és átalakítások jutányosan eszközöltetnek.

TELEFON

BUDAPEST

VADBŐROK KIKÉSZÍTÉSÉÉ S MINDENNE MŰSZŰCSMUNKÁT VÁLLAL
O-UTCA 11 **BORDYÉ IMRE** SZŰCSM.

FIATALOS ÜDE ARCBŐRT

varázsol elő 10 nap alatt és el-
távolít minden teinhibát, u. m.:
mitesszer, pattanás, sárgafolt, orr-
vörösség, ránc, likacsos, hervadt,
petyhüdt bőrt a dr. Kayserling-
féle „Hyvarjon” szépitőszér. A kúra egyszerű, otthon
végezhető, minden feltűnés nélkül. Befejezése után az
arcbőr ragyogó szépségben, gyermeki üdeségben és
tisztaságban pompázik. Egy adag 170 K. Vidékre posta-
költéssel és adóval 190 K. Csak Hyvarjon liliumtejsap-
pant használjon, ára 60 K. Postai rendelések Hyvarjon
gyár főraktárához: Gross Antal, Budapest, József-
körut 23. szám alá intézendők. Budapesten kapható:
Török József gyógyszerár, Király-utca 12., Kartschmaroff dro-
géria Rákóczi-út 59. és Erzsébet-körut 1. Róna drogéria, József-
körut 50., Seitz drogéria, Népszínház-u. 29., Opera-gyógyszertár,
Andrássy-út 26., Rainer J. és Társa, Corvin-tér 6., Fischer dro-
géria, Jászberényi-út 10., Fehérkereszt drogéria, Teleki-tér 1.,
Nemzeti opera drogéria, Andrássy-út 15.

ÉKSZERÉSZ, ARANY-
ÉS EZÜSTMŰVES

ADLER J.

VESZEK gyöngyöt, briliánsokat s mindennemű nemesköveket
vagy platinát, aranyat és ezüstöt a legmagasabb árban.

Műhely és raktár: Budapest, V., Dorottya-u. 10. Telefon: 37-19.

SZÁNTÓ JÓZSEF SZŐRME- ÁRUHÁZA

BUDAPEST, VII., KLAUZÁL-TÉR 7. SZÁM

Klauzál-utca sarok.

Telefon: József 128—29.

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrássy-út 38, I.
Miracle hajeltávolító szer szétküldése utasítással. Szépségápolás. Szemölcsirtás.

„EDE” Telefon 121-96.

HÖLGYFODRÁSZ
SZALON

HARIS-BAZÁR 5
FÉLEMELET 2.

Speciális hajfestés, fésü-
lés, pedikűr és manikűr.

Művészi hajmunka.

L. LÁSZLÓ ÉS TÁRSA

Telefon hívó 81—53
Hirling József

kárpitos és díszítő, műipari lakberendező,
Budapest, IV., Kigjó-utca 4—6 félemelet.

Pollák Gizi és Margit női kalap- terme

IV., Aranykéz-utca 4. III. emelet 24.

Legújabb párisi modellek. Alakítások és javítások a
legutolsó divat szerint és a legjutányosabban.

ARÁNYI ADOLF rézműárugyár — UJPEST.

Lőrinc-utca 7. Telefon 75-00.
Raktárról azonnal szállít pálinkafőző és szeszgyár-
berendezéseket, főzőüstöt, rézedényeket, minden-
nemű csővezetéseket és rituális tüdőberendezést.

Az öntudatos
zsidóság poli-
tikai hetilapja

MULT ÉS JÖVŐ

Megjelenik minden szerdán.

Előfizetési díj egész évre 800 korona.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14. SZÁM.

EISERNÉ ÉS SZULMERNE

BUDAPEST, VI., DESSEWFFY-UTCA 5. I. 9.

TELEFON
128—74

Ruhák, kabátok és fehérneműek.
Legújabb párisi gyermekruha model-
lek. Hozott anyagból is készítünk a
legjobb és legizlésebb kivitelben.

LACZKÓ JÁNOS cipésmester

VI. Rózsa-u. 51-53

Készít angol és francia cipők különlegessége-
ket és angol lovaglósizmákat a legújabb
divat szerint, jutányos árak mellett.

SZEMÜVEGEK,
ORRCSIPTETŐK,
orvosi rendeletre is

OPTIKAI CIKKEK

Teljes mozgószin-
ház berendezések.
Kérje legújabb meg-
jelent árjegyzékünket.

LISZTES JÓZSEF

SZŰCSMESTER
BUDAPEST, IV.,
VÁCZI-UTCA 46.

Ajánlja saját műhelyében készült, dúsan felszerelt
kész szőrmeárúraktárát. Mindennemű szőrmeárúk és
téli ruhák nyári gondozásra elfogadtatnak.

TELEFON:
József 102-86.

Juszt László és Gyula

villanyerőre berendezett
optikai szakintézet.

JUTÁNYOS ÁRAK.

Budapest, IV., Muzeum-körút 13. sz.

Szőreltávolítás

hölgyek
arcáról,

karjáról és egyéb kellemetlen szőrök

„RAVISANT” hajeltávolítóval érhető el rövid
használat után. Teljesen kipszítja a szálakat
s káros nyomokat nem hagy hátra, amiért fele-
lősséget is vállalok. Hidegen használható. Vi-
dékre diszkrét szétküldés használati utasítással.

Ára 200 kor. Botár Regina Arcápolási
Intézet, Budapest, VII., Erzsébet-körút 34.
A legjobb szeplőkrém is kapható. Keze-
lés egész nap. Kapható „Szold” gyógy-
szertárban, Budapest, V., Hold-utca 21.
Báthory-utca sarok.

A MULT ÉS JÖVŐ NAPTÁRA

AZ 1923. (5683) ÉVRE

GAZDAG TARTALOMMAL ÖSSZEL JELENIK MEG

HIRDETÉSEK A NAPTÁR RÉSZÉRE

FELVÉTTETNEK A KIADÓHIVATALBAN

VI., RÉVAY-UTCA 14. SZ., II. EMELET.

A Remény

illusztrált zsidó ifjusági folyóiratban most jelenik meg

Székely Nándor diákgregénye

Szerkeszti: DR. MOLNÁR ERNŐ.

Előfizetési díja egész évre 500 korona.

Forgács Mikit kicsapják.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: IV., Magyar-utca 3.

Telefon: 96-30

Korvin Testvérek műintézetének nyomása Budapest VI., Révay-utca 14.